

FORRÁS ÉS ÉRTÉK

KOCSIS PIROSKA

„...hogy megnyugvással tehessek pontot elhatározásomnak rendben történt végrehajtására.”

A TELEKI CSALÁD IRATHAGYATÉKÁNAK KALANDOS ÚTJA ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBA KERÜLÉSÉIG

Bevezetés

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának dokumentumai között sok olyan eredeti, egyedi, pótolhatatlan ritkaság található, amely apáról fiúra öröklődő családi ereklyékre, feljegyzésekre és történetekre vonatkozik. A régi családok, nemzetségek levelesládájába, levéltárába tartozó iratoknak nem csupán a tartalma, hanem azok sorsa is említésre érdemes, már csak azért is, mert azok átadás-átvételét, levéltárba kerülését sokszor a feledés homálya borítja. Ide tartozik a *széki gróf Teleki család* iratainak Országos Levéltárba kerülése, amit a hidegháborús bizalmatlanság légkörében hosszú, évtizedeken keresztül folytatott levelezés, egyeztetések kísértek, az iratanyag sorsának megnyugtató rendezéséhez azonban a világ számos országát bejáró tulajdonos kitarató döntése és az Országos Levéltár fogadókészsége is elengedhetetlen volt.

Tanulmányunkban a széki gróf Teleki család levelesládájának kalandos útját követhetjük végig az Erdélyben található paszmosi Teleki kastélyból Magyarországra, majd onnan Párizsba, végül Argentínába. Innen a családi levéltárat birtokló *Teleki Andor* a magyar követség és a Magyar Külügyminisztérium közvetítésével eljuttatta azokat Magyarországra, ahol az Országos Levéltárban végleges őrzési helyére került, és a Levéltárban őrzött hagyatékok sorát gazdagítva nemzeti örökségünk és történelmünk részét képezi.

A Telekiek

A gróf széki Teleki család Erdély és Magyarország egyik legjelentősebb arisztokrata famíliája. Tagjai évszázadokon keresztül jelentős szerepet játszottak a magyar és erdélyi politikai és kulturális életben, s a család számos kiváló egyéniséget adott a hazai és a nemzetközi tudománynak, irodalomnak, politikai életnek. A család a hagyomány szerint a bolgár eredetű *Garázda nemzetség* leszármazottja, birtokaik a középkorban részben a magyar fennhatóság alá tartozó Bolgárországban és Boszniában feküdtek, a család

innen vette előnevét, amely a mecsinczei vagy mecsinczi alakban fordult elő. A Garázdák először Zsigmond király¹ idején tűntek fel: a címerszerzők, a két Garázda testvér és Szilágyi László,² Zsigmond király hű emberei, akik hűségüket akkor bizonyították, amikor a király trónja Nápolyi László trónkövetelő ellenében veszélyben forgott. Négy évig hősiessien védelmezték Bosznia³ egyik erősségét, Szrebernik⁴ várát. Hű szolgálataik jutalmul 1409. február 24-én Zsigmond királytól armálist kaptak, amelynek érdekessége, hogy ez az első ismert festett címeres levél Magyarországon.⁵

Boszniát 1414-ben a törökök feldúlták, a Garázda-család kénytelen volt felhúzódni a szűkebb értelemben vett Magyarországra. Új birtokokat szereztek Zágorhídon, Széken és Teleken, majd három ágra szakadtak: Zágorhídi, Széki és Teleki ágra.⁶ A nemesi előnevet a család „Szék” (Zek) birtoka, a családnevet a Teleki név adta. A 16. század végén már csak János élt Garázda néven, aki egyetlen leányát, Annát a köznemesi származású I. Teleki Mihályhoz adta nőül, és vejét minden birtokában örökösévé tette. Teleki Mihály *Bocskaai István* fejedelem testőrkapitánya volt, majd 1608-ban *Báthory Gábor* familiárisa lett. Egy 1612-ben kelt oklevél szerint a Bihar vármegyei Széken telepedett le és a „széki” nemesi előnévvel említették halálakor. Leszármazottaik, borosjenei János és borosjenei István a Garázda nevet elhagyták, és a továbbiakban a széki Teleki nevet használták. Címerük a lángokból kiemelkedő vadkecske, amelyet még Zsigmond királytól nyertek 1409-ben.

Borosjenei Teleki János Zaránd vármegye főispánja feleségül vette az előkelő erdélyi családból származó *Bornemissza Annát*, *Apafi Mihály* erdélyi fejedelem feleségének nagynénjét. János négy gyermeke közül II. Mihály (1634–1690) Apafi Mihály fejedelem alatt magas hivatalokat töltött be: főkancellár, az ország generálisa, több székely szék főkapitánya, (az erdélyi) Fejér, Torda és Máramaros megyék főispánja. Ő vetette meg a család vagyonosodásának és közéleti tekintélyének alapját, kapta a grófi címet Lipót királytól, 1685-ben. Meghatározó szerepe volt abban, hogy Erdély visszakerült a magyar korona fennhatósága alá, még ha Habsburg uralom alatt is.⁷ 1690-ben, az Erdélybe be-

¹ Luxemburgi Zsigmond (1368–1437), magyar (1387), német (1411) és cseh (1419) király, 1433-tól német–római császár.

² A címerszerzők leszármazottjai a horogszegi Szilágyiak, ebből a családból származik Szilágyi Erzsébet, Mátyás király anyja és Szilágyi Mihály, az ország kormányzója. A címer-azonosságból tudjuk, hogy a 15. század humanista költője, *Janus Pannonius* is a Garázda nemzetség leszármazottja. (Fejérpataky–Áldásy, 1926.)

³ 1405 és 1410 között Zsigmond király öt hadjáratot vezetett Boszniaiba. 1404-ben Szrebernik várának megszerzésével Észak-Bosznia magyar fennhatóság alá került.

⁴ Északról Orbász, Pozsega és Valkó vármegyék, nyugatról a jajcai bánóság, keletről a macsói bánóság, délről az oszmán birodalom határolta. Székhelye és névadója Szrebernik, legdélibb erőssége Babolc (Bobovác) volt. Az ezüstmányáiról ismert vidéket Maróti János macsói bán foglalta el 1404-ben. 1464-ben Szapolyai János másodszor is Magyarországhoz csatolta. A bánóság 1512-ig állt fenn, ekkor került oszmán uralom alá. Ma Bosznia-Hercegovina része.

⁵ Az armálisok adományozásának kora Luxemburgi Zsigmond uralkodásához köthető, aki felismerte a címerek fontosságát, s az első magyar király volt, aki tömegesen adományozott armális levelet alattvalóinak. Tőle származik a legkorábbi teljes, pajzsból, sisakból és sisakdíszből álló, ám csak rányomott pecsét alatt kiállított, s továbbra is címerfestmény nélküli címeradomány, amelyet 1398. október 16-án adott ki Csentevölgyi Demeter részére. A Garázda-armálissal megjelent a magyar címeres levélnek egészen a 20. századig fennmaradt formája. A Garázda armális elveszett, ma már csak publikációk révén ismert. (BARABÁS, 1895.)

⁶ KÓVÁRY, 1854. 232.

⁷ TRÓCSÁNYI, 1972. 16.

törő Thököly Imre ellen vívott zernyesti csatában⁸ bekövetkezett halála után fiai számára a császár és király 1697. április 20-án ünnepélyes diplomát állíttatott ki, amelyben a család a római szent birodalmi grófi cím és kibővített címer viselésére volt jogosult.⁹

Teleki Mihály kancellár két feleségének halála után feleségül vette *Weér Juditot* (1641–1707), akitől 13 gyermeke született. A Weér és Teleki családot régi barátság kötötte össze. Széki gróf Teleki Mihály kancellár és Weér Judit egyik fia, gróf széki *Teleki Mihály* (1671–1720), Kolozs vármegye főispánja volt. Felesége *Thoroczkey Katalin*. Öt gyermekük született s egyik fiúk, gróf széki *Teleki János* (1697–1772) és felesége, vajai *Vay Anna* a család római katolikus ágának alapítói voltak. A Teleki család a hitújítás idején szakadt református és római katolikus ágra, a Telekiek többsége azonban református maradt.

A család református ágának tagjai között a családnak számos tagja örökítette meg nevét kiemelkedő tudósként, íróként, államférfiként. A legismertebb a már korábban említett Teleki Mihály, aki I. Apafi Mihály fejedelemsége idején volt kancellár, és a család vagyonának megalapozójaként tartották számon. Kiemelkedő tevékenységet folytatott *Teleki Domokos*¹⁰ erdélyi nyelvművelő és ásványgyűjtő a 18. század végén, valamint a szintén ezen a néven szereplő *Teleki Domokos* (1810–1876), a Marosvásárhelyt lévő Teleki-könyvtár kéziratainak rendezője. Az ő dédunokája (VII.) *Teleki Sámuel*, aki Rudolf trónörökös jó barátja volt és 1888-ban afrikai expedícióra indult, s átkutatva Kelet-Afrikát, felfedezte az általa elnevezett Rudolf- és Stefánia-tavat, valamint a róla „elkeresztelt” Teleki-vulkánt. A nőnevelés úttörőjeként tartják számon a kufsteini várban raboskodó *Teleki Blankát*, aki 1846-ban magyar tanítási nyelvű leánynevelő intézetet nyitott Pesten.¹¹ Maradandót alkotott *Teleki József* (1790–1855) történetíró, aki Erdély kormányzója, az Akadémiai Könyvtár alapítója és a Magyar Tudományos Akadémia társalapítójaként annak első elnöke volt, vagy *Teleki László* (1811–1861) reformkori politikus, a Határozati Párt vezetője, avagy a Zala megyei birtokán gazdálkodó *Teleki Béla* (1896–1969) politikus, Zala vármegye főispánja.¹²

A Telekiek katolikus ágának kialakulása Teleki Mihály egyik unokájához köthető. A család katolikus képviselői között találjuk gróf *Teleki Pált* (1719–1773), Doboka vármegye főispánját, *Teleki Mihályt* (1744–1793), császári és királyi kamarást, *Teleki Ferenc* (1795–1831) költőt, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagját. Az ő unokája volt gróf *Teleki Géza* (1843–1913) író és politikus, valóságos belső titkos tanácsos, országgyűlési képviselő és belügyminiszter, akinek fia volt a tragikus sorsú *Teleki Pál*

⁸ 1690. augusztus 21-én győzte le Thököly Imre serege Donatus Heisler császári tábornok és Johann Doria ezredes hadait a zernyesti csatában, amelynek eredményeként a „kuruc király” egy rövid időre megszerezte a főhatalmat Erdélyben.

⁹ IVÁNYI, 1931.

¹⁰ TELEKI DOMOKOS (1773–1789), utazó, útirajz író, költő, királyi táblai ülnök. A Jénai Ásványtani Társaság 1797-ben tartott alakuló ülésén elnökké választotta. A *Honi utazásairól* írt könyve *Egynehány hazai utazások leírása Tót és Horváth országoknak rövid ismertetésével* együtt 1796-ban jelent meg, Bécsben.

¹¹ Budapesten, a mai Szabadság téren.

¹² Teleki Béla úgyszintén Dél-Amerikába emigrált, 1949-ben először Argentínába érkezett, majd családjával együtt Paraguayba költözött. (KÁLI CSABA: *Egy gróf az emigrációban. Teleki Béla naplója 1944–1969*. MLE vándorgyűlés, Balatonfüred, 2011. június 21. – <http://slideplayer.hu/slide/2216774/>. [Letöltés ideje: 2017. 06. 23.]

miniszterelnök.¹³ A katolikus ághoz tartozott még *Teleki Sándor* (1821–1892), a kalandos életű „vad gróf”, a koltói Teleki-kastély ura, *Petőfi Sándor*, *Liszt Ferenc* és *Victor Hugo* barátja, valamint *Teleki János* országgyűlési képviselő (1893–1946).

A birodalmi rangra emelt széki Telekiek a politikai, társadalmi életben betöltött szerepükkel több évszázadra beírták nevüket Magyarország és Erdély történelmébe. Ilyen történelmi előzmények alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy a Teleki Pál nevével fémjelzett, katolikus ághoz tartozó Teleki Andor a maga módján, több mint tízezer kilométer távolságból megpróbálta menteni és biztonságba helyezni azokat a pótolhatatlan értékű dokumentumokat, amelyet a család őrizetére, felügyeletére bízott. Erre inspirálta őt a Teleki család hagyatékához tartozó, mintegy negyvenezer kötetre rúgó marosvásárhelyi *Teleki Téka*,¹⁴ amelyet Teleki Sámuel erdélyi kancellár adományozott 1802-ben a városnak, vagy az a 16. századi *Teleki-kódex*,¹⁵ amely a ferences irodalom egyik becses példánya, valamint a Kolozsvárott őrzött, 18. századi *Teleki-énekeskönyv*.¹⁶ Figyelemre méltó továbbá az az adomány is, amelyet Teleki László édesanyja, *Mészáros Johanna* és gyámja, *Teleki József* tett, amikor felajánlották a Teleki család könyvtárát az 1825-ben megalapított Magyar Tudós Társaságnak.

A Teleki-család mecénási és a kulturális életben betöltött tevékenysége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az 1947-ben Argentínába emigrált Teleki Andor, mint a család legidősebb feje gondoskodjék azokról a családi iratokról, amelyek nemcsak a katolikus ágra, de a református ágra vonatkozóan is jelentős és maradandó értékű dokumentumokat tartalmaznak.

Széki gróf Teleki Andor nem tartozott a kiterjedt család ismert tagjai közé, hiányos életrajzi adatai ellenére azonban egy olyan nem mindennapi személyiség képe bontakozik ki előttünk, aki méltó arra, hogy az utókor – saját jogán is – számon tartsa.

¹³ Teleki Pál (1879–1941), geográfus, egyetemi tanár, miniszterelnök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az ország főcserkésze.

¹⁴ A Teleki-Bolyai Könyvtár vagy ismertebb nevén Teleki Téka Marosvásárhely egyik legjelentősebb kulturális öröksége. A könyvtár több ősnymtatványt, régi könyveket, kéziratokat és könyvritkaságokat őriz. Érdekességként megemlítjük, hogy Pesten később, 1802. november 25-én alapította gróf Széchényi Ferenc az Országos Széchényi Könyvtárat, amely a Magyar Nemzeti Múzeum őse lett.

¹⁵ A Teleki-kódex 1525 és 1531 között készült. Legendákat, elmékedéseket, erkölcsstanító példákat, imádságokat és szerzetesi regulákat tartalmaz. Magyar nyelvemlék, amelyet valószínűleg négy személy írt. Az első három szerzőtől származó részt feltehetően a marosvásárhelyi klarissza apácák készítették, míg a mű negyedik írója a sepsiszentgyörgyi Ferenc fráter, ferences szerzetes. 1930 után a kódex további három középkori kódexszel együtt eltűnt, feltehetően gróf Teleki Károly kurátorsága idején, akit ezután leváltottak tisztségéből.

¹⁶ Gróf Teleki László Gyula hosszúfalvi levéltárának rendezése idején került elő az a kéziratos töredék, amely a 17. századi magyar líra történetéhez nyújt értékes adalékot. A kötet 49 verset tartalmaz, amelyek mindegyikét Barakonyi Ferenc (1611–1675) Torna és Abaúj vármegyei szolgabíró, alispánnak, Wesselényi Ferenc nádor és Széchy Mária udvari kapitányának tulajdonították. A Teleki-énekeskönyv a 20. század elején került az irodalomtörténet látókörébe. Felfedezője Erdélyi Pál volt. Ma már kimutatták, hogy az énekeskönyv összesen hét különböző kéz írását tartalmazza, és sok javítás található benne. A kéziratot 1655-től az 1660-as évek közepéig írták, anyagában sokkal korábbi versek is helyet kaptak.

Gróf Teleki Andor és családja

Teleki Andor édesapja *Teleki Ferenc* (1870–1925) ügyvéd, országgyűlési képviselő, honvéd huszárszázados Paszmoson,¹⁷ Doboka vármegyében született. 1896. január 9-én, a millennium évében vette feleségül losonczy báró *Bánffy Annát*. Házasságukból öt gyermek született. Három leány, Erzsébet¹⁸ (1896–1981), a rövid életű Margit (1898–1906), valamint Cécile¹⁹ (1901–1981) és egy fiú ikerpár, Andor és Ernő.

Teleki Andor ikertestvérével együtt 1902. szeptember 1-jén, Kolozsvárott látta meg a napvilágot. A család ekkor az Egyetem utca 8. szám alatti fényűzően berendezett Esterházy-házban²⁰ élt, ugyanis Bánffy Anna édesanyja a galántai Esterházyak családjába tartozott. Teleki Ferenc felesége 1907. október 7-én, 30 éves korában halt meg. Az anya nélkül maradt gyerekeket a nagymama, galántai gróf *Esterházy Cecília*²¹ nevelte. A gyerekek a kor szokásának megfelelő gondos főúri nevelésben részesültek. Nyelveket tanultak, s amikor az elavulás előtti mese helyett családjuk történetét hallgatták, tulajdonképpen Erdély történelmével ismerkedtek.

A magántanuló ikerpár az elemi iskolát Kolozsvárott, 1912-ben, a *Váradi Albert* igazgatta Római Katolikus Főelemi Fiúiskolában fejezte be. Középkolozsvári tanulmányait az Erdélyi Római Katolikus Státus kegyesrendiek vezetése alatt álló főgimnáziumban folytatták, ahol 1920-ban érettségiztek. Osztályfőnökük a nagy tudású, széles látókörű piarista szerzetes, *Patay József*²² volt.²³

Az érettségi letétele után az ikrek sorsa elvált egymástól. Andor a budapesti Kereskedelmi Akadémián szerzett diplomát, Ernő, édesapja betegeskedése miatt csak az érettségi után két évvel folytathatta tanulmányait. A diploma megszerzése után Teleki An-

¹⁷ A Beszterce-Naszód megyében található Paszmost az Árpád-korban német ajkú telepesek alapították. Itt szerzett birtokot 1680 körül Teleki Mihály erdélyi kancellár. Ekkor még nem állt itt ház, de a 18. század közepén már néhány unokája Paszmoson lakott. A családi udvarházat Teleki Pál és Haller Borbála újjáépíttette barokk stílusban. Ők alakították ki az udvarház négyzetes elrendezését is. 1823-ban az udvarház leégett, helyreállítását Teleki Ferenc irányította, amely 1830-ig tartott. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei során az udvarházat kifosztották, Teleki Ferenc helytelen volt nagysomkúti birtokára költözni. 1868-ban, a házat ismét használatba vevő Teleki Andor helyreállította. 1936-ban az istállót lebontották, majd kicsit távolabb, újból felépítették. 1945 után az épületeket a kiépülő kommunista diktatúra államosította, itt alakította ki az állami gazdaság irodáit és szolgálati lakásait. Az erdő nagy részét kivágták, a díszparkból mindössze néhány tölgyfaóriás maradt meg. Az épület igen rossz állapotban van. Jelenleg is folyik az eljárás az ingatlan visszajuttatásáról a Teleki családnak.

¹⁸ Teleki Erzsébet 1920-ban házasságot kötött gróf Degenfeld-Schonburg Miksával. Erzsébet T[agyosi] Rátz Péter (1879–1945) nagybányai festő, grafikus tanítványaként tájképeket és portrékat festett.

¹⁹ Teleki Cécile nem ment férjhez, Budapesten halt meg, a házsongárdi temetőben nyugszik.

²⁰ Az épületben rátóti Gyulaffy László 1748-ban árvaházat alapított. 1840-ben az ingatlant gróf Esterházy Nepomuk János gróf (1824–1898) vásárolta meg, amit 1842-ben felújítottatott.

²¹ Galántai Esterházy Cecília (1857–1946) losonczy báró Bánffy Ernőnek (1850–1916), az Erdélyi Magyar Gazdasági Szövetség elnökének, az Erdélyi Református Egyház és a Kolozsvári Református Kollégium főgondnokának volt a felesége.

²² Patay József (1886–1946), erdélyi magyar egyháztörténész. 1902-ben belépett a piarista rendbe. Egyetemi és teológiai tanulmányait Kolozsvárott végezte, doktori oklevelét 1909-ben, tanári diplomáját 1910-ben szerezte. Pályáját a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban kezdte. 1925-től az intézet igazgatója, a kegyes tanító rend tartományfőnöke. Jeles szónok, tanulmányai főleg a főgimnáziumi értesítőkből jelentek meg. A gimnázium VII. osztálya számára *Egyetemes történelem* (Kolozsvár, 1922.) című tankönyvet szerkesztette.

²³ SAS, 2011.

dor visszatért az akkor már Romániához tartozó Kolozsvárra, és a bankszakmában helyezkedett el. 1923. december 1-jétől 1924. június 20-áig a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt. Főfelügyelőségénél dolgozott, ahonnan saját kérésére mentették fel állásából. 1924-től 1925 végéig szerkesztőségi titkár és helyettes kiadóhivatali főnök az Ellenzéki Lapkiadó Részvénytársaságnál. 1927-től – immár ismét magyar állampolgárként – külföldön tevékenykedett. Először Konstantinápolyban bukkant fel, mint egy ipari vállalat alapítója, majd 1929-től 1944-ig a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal alkalmazásában állt. 1929-től 1930-ig kereskedelmi megbízott Athénban, 1930 novemberétől a Hivatal párizsi megbízottja 1933 áprilisáig, amikor a Magyar Külkereskedelmi Intézet Rt. és a Magyar Mezőgazdasági Kiviteli Intézet összevonásával megalakult a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal.²⁴ A két intézet megbízottait közös irodában helyezték el, ettől kezdve a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal párizsi kirendeltségén másodmegbízott, 1934 novemberében a kirendeltség vezetőjévé nevezték ki. 1935-től a Párizsban székelő Office International du Vin-nél (Nemzetközi Borügyi Hivatal) Magyarországot több éven keresztül képviselte állandó megbízottként. 1936. január 15-én a párizsi kirendeltség vezetői megbízatásának érintetlenül hagyása mellett, párizsi székhellyel megbízást kapott németalföldi területre. 1936-tól 1938-ig a Belga–Luxemburgi Gazdasági Unió területén, Párizs székhellyel a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal megbízottja. Megbízatása kiterjedt Hollandiára és a belga–luxemburgi vámunió területére is. 1937-ben a párizsi Nemzetközi Világkiállítás²⁵ magyarországi részvételének központi irányítására kormánybiztost neveztek ki. A kormánybiztos helyettese Teleki Andor lett, aki a világkiállítási ügyek felelőseként a személyzet irányításával kapcsolatos feladatokat intézte,²⁶ és nagymértékben hozzájárult a világkiállítás magyar sikeréhez.²⁷ A világkiállítás sikeres lebonyolításáért és a magyar–francia kereskedelmi kapcsolatok elmélyítése terén kifejtett tevékenységéért 1937-ben megkapta a Francia Becsületrend nagykeresztjét (Légion d’honneur)²⁸ és a belga Koronarend Keresztjét. A Párizsban végzett munkát itthon is értékelték: mint a kiállítás helyettes kormánybiztosa, az 1937. évi párizsi világkiállítás magyar csoportjának előkészítése körül kifejtett „értékes és eredményes munkássága” jutalmául kormányzói elismerést²⁹ és a Magyar Érdemrend tiszti keresztjét adományoztak számára.³⁰

²⁴ A Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatalt a 2000/1933. évi M. E. rendelettel hozták létre. A Miniszterelnökség alatt működő szerv feladata a mezőgazdasági és ipari kivitel előmozdítása volt. A Hivatal Budapest, a Széchenyi (korábban: Rudolf) rakpart 6. sz., majd 1943-tól a Hunyadi u. 1. sz. alatt működött. Elnökei: 1933 és 1936 között Winckler István, 1936 és 1937 között vojvai Serbán István, 1937–1940-ben Kunder Antal, 1940–1941-ben Splény István, majd 1942–1944-ben Teleki Andor volt.

²⁵ 1937-ben Párizs már hatodszor adott otthont az eseménynek. Az Eiffel-torony szomszédságában, a város szívében alakították ki a pavilonokat. A magyar pavilont Györgyi Dénes (1886–1961) építész tervezte, ami valamivel több, mint kétmillió frankba került. Ebből egymillió 300 ezret Magyarország, a többit a kiállítás szervezője, Franciaország állta.

²⁶ MNL OL K 728.

²⁷ A világkiállítás magyar pavilonja nagy sikert aratott, több díjat, így a kiállítás nagydíját a pavilon épületéért, a belső berendezéséért elnökségi aranyérmes és a nemzetközi zsűri két nagydíját is megszerezte. A magyar pavilon homlokzatának egyik darabjaként elhelyezték Pátzay Pál Szent István-emlékművét, ami szintén nagy sikert aratott.

²⁸ P 1881 Teleki Andor irathagyatéka (1556–1977)

²⁹ MNL OL K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. 1938. 09. 24. – 1011., 1012. 5. napirendi pont: Javaslat gr. Teleki Andor, a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal párizsi megbízottja, a kiállítás helyettes

1939. július 31-ével felmondták párizsi kirendeltségen betöltött állását és felmentették a külföldi szolgálat alól. A felmondás feltehetően összefüggésben állt a második világháború kirobbanásának előkészületeivel és a két ország közötti kapcsolatok megromlásával. Hazatérése után a Weiss Manfréd Művek Acél- és Fémművek Rt. igazgatójaként helyezkedett el. Munkáját 1939. december 31-éig látta el. 1939-ben a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége 46. közgyűlésén választmányának tagjává választotta.³¹ 1939. december 18-án az iparügyi miniszter az anyaggazdálkodás vas- és acélipari szakbizottságának tiszteletbeli tagjává nevezte ki.

1940. január 1-jétől ismét a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal szolgálatába állt. Kinevezését közeli rokona, Teleki Pál miniszterelnök is támogatta. 1940. április 11-étől, minisztertanácsi határozattal a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal alelnökévé nevezték ki. 1940. augusztusától a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal alelnökségének egyidejű megtartása mellett kinevezték az árellenőrzés országos kormánybiztosává. Még ugyanebben az évben részt vett a Turnu Severint³² követő tárgyalásokon.³³

1941. február 8-án kinevezték a M. Kir. Külkereskedelmi Hivatal elnökévé. A Minisztertanács 1941. február 28-ai ülésének egyik napirendje foglalkozott személyével és fizetésével. A közellátási tárca nélküli miniszter kérte a Minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a M. Kir. Kereskedelmi Hivatal elnökévé kinevezett Teleki havi javadalmazását 3550 pengőben állapítsák meg.³⁴ Méltányosnak tartották annak elfogadását is, hogy Teleki Andor részére, szolgálati jogviszonyának megszűnése esetén a szolgálati jogviszony megszűnése időpontjában élvezett havi össz-járandósága alapján kiszámított kétévi időtartamra járó összeget, mint végjárandóságot biztosítsák. Teleki elhalálása esetén ez az összeg örökösei részére is kifizethető volt.³⁵

Teleki 1941. március 15-én a Magyar–Olasz Együttműködési Bizottság magyar kormány megbízottja, majd 1941. márciusától 1942. áprilisáig a Hajózási és Kikötőügyi Tanács tagjává nevezték ki. 1943-ban a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztéri-

kormánybiztosára részére a kormányzói elismerés nyilvánítására az 1937. évi párizsi világkiállítás magyar csoportjának előkészítése körül szerzett érdemeikért (KeKöM).

³⁰ MNL OL K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. 1938. 10. 28. – 1036., 1037. 37. napirendi pont: Javaslat gr. Teleki Andor a m. kir. Külkereskedelmi Hivatal párizsi megbízottja részére a Magyar Érdemrend tiszti keresztje kitüntetés adományozására (ME).

³¹ MNL OL K 612-a–1939. július 18. XXI. évf., 172. sz. 2. kiadás.

³² Turnu Severin, régi magyar nevén Szörénytoronya (-vára). Város Románia Olténia régiójában. A 13. században létesített egykori Szörényi Bánság székhelye, ma Mehedinti megye központja.

³³ A romániai Szóvényváron (Turnu Severin) 1940. augusztus 15. és 24. között folytatott román–magyar tárgyalások nem vezettek eredményre, a tengelyhatalmak mindenképp el akarták kerülni a fegyveres konfliktus kirobbanását. A német és az olasz kormány a magyar és a román kormányok képviselőit Bécsbe rendelte, és a közöttük folyó vitát döntőbíráskodás révén rendezte. A magyar kormány (gróf Teleki Pál miniszterelnök, Csáky István külügyminiszter és Hory András, a románokkal folytatott tárgyalásokon a magyar küldöttség vezetője – mindannyian erdélyi származásúak voltak) és a román kormány a döntőbíráskodást elfogadta. Az 1940. augusztus 30-án aláírt második bécsi döntéssel Magyarország 43 492 négyzetkilométernyi területet kapott vissza, benne a Székelyfölddel.

³⁴ Teleki Andor havi javadalmazása az alábbi összegekből állt: 2350 pengő fizetés és lakáspénz, 250 pengő utazási pótlék, 250 pengő működési pótlék, valamint autótartás és ezzel kapcsolatos készkiadások megtérítésére 700 pengő.

³⁵ MNL OL K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944. 1941. 02. 28. 1017., 1018., 1019., 1020. 10. napirendi pont: A M. Kir. Kereskedelmi Hivatal elnökévé kinevezett gróf Teleki Andor jövedelmei (KeM).

um Külkereskedelmi Hivatalának elnöke. 1944. augusztus 30-ai ülés határozatával a Magyar Nemzeti Bank tanácsa az MNB igazgatójává, a Bank elnöki osztályának vezetőjévé nevezte ki, egyidejűleg az üzletvezetőség tagjává hívta meg. Nem sokkal később azonban a német megszállást kiszolgáló Sztójay-kormány felmentette állásából. Vélhetően ebben korábbi nyugat-európai külszolgálati munkája is szerepet játszott.

Teleki Andornak a felmentését követő időszakából nincsenek információink. Nem tudjuk, hogy az emigrálásáig eltelt néhány esztendő hol és mivel töltötte. Arról sincs tudomásunk, hogy visszatért-e Erdélybe, meglátogatta-e ikertestvérét paszmosi birtokán. Feltételezzük, hogy a kialakult politikai helyzetet egymás között megtárgyalták, bár az is lehet, hogy nem akart visszatérni Erdélybe, és nem akarta végigszenvedni az erdélyi történelmi családok megaláztatását, amelyben később ikertestvére, Teleki Ernő is részesült.³⁶ Tény, hogy a családi iratok megmentését már akkor fontosnak tartotta, ugyanis emigrálása előtt a Magyar Országos Levéltárnak felajánlotta a pesti lakásán található eredeti családi dokumentumokat, ezt azonban az Országos Levéltár akkori főigazgatója, Jánossy Dénes³⁷ visszautasította. Az elutasítás okát nem ismerjük, feltételezzük, hogy azok politikai okokra vezethetők vissza.

Teleki Andor a második világháború befejezése után, 1947-ben hagyta el Magyarországot. Távozása több okra vezethető vissza. Egyrészt nemesi származása miatt ellenségként kezelték, a munkahelyéről eltávolították, feltehetően vagyont, lakását elkobozták. Mindehhez hozzájárulhatott a B-listázás és a kitelepítés réme,³⁸ s az a nagyfokú kilátástalanság és bizonytalanság, amelybe került. A B-listázást követően itthon

³⁶ Teleki Ernő kolozsvári és budapesti tanulmányai után 1926-ban tért haza apja birtokára gazdálkodni. 1933-tól a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal bukaresti kirendeltségének megbízottja. Ehhez a külügyminisztériumnak is hozzá kellett járulnia, az engedélyt román állampolgársága miatt kapta meg. A magyar–román gazdasági kapcsolatok fejlesztésén, előmozdításán fáradozott. Három év múlva a korábbi előny hátrányára változott, román állampolgársága miatt mondatták le feladatokról. Egy éven keresztül állás nélkül volt, majd 1937 novemberétől 1944-ig a Magyar Általános Hitelbank (MÁH) szerződéses alkalmazottja. A két világháború közötti magyar politikai életbe 1938-ban kapcsolódott be, amikor a II. Károly király által létrehozott Nemzeti Újjászületés Front keretében felállított magyar alosztályt, a Magyar Népközösséget gróf Bánffy Miklós vezette. Elnökletével három fő szakosztály jött létre: a Jósika János vezette közművelődési, a Kós Károly irányította társadalmi és a Szász Pál felügyelte gazdasági alosztály, amelynek vezetését a szakmai elismertségnek örvendő Teleki Ernő látta el. Teleki a második bécsi döntést követően a két ország közötti magas szintű politikai üzenetváltásba is belesodródott. A bukaresti tapasztalatok alapján egyes román politikusok úgy gondolták, hogy bízhatnak benne. Közvetítésre alkalmas személyét alátámaszthatta, hogy rokona volt gróf Teleki Pál miniszterelnöknek. 1940. szeptember 3-án keresték meg először Iuliu Maniu üzenetének közvetítésével, amit a tudományos kutatások eddig nem támasztottak alá. Ionel Pop – aki Teleki Ernő sajátos jellemzése szerint Maniu pártelnöknek, a Nemzeti Parasztpárt első zászlósurának bizalmi emberei közé tartozott – javaslatában nem kevesebb szerepelt, mint Dél-Erdély önként való átadása. Az '50-es években Mácina-ba, Brăila mellé telepítették ki. Közgazdásznak tanult, de képzőművészként is elismerték. Munkáit ma ismét felfedezték, amelyek egy része a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményét gazdagítja. Életéről Ludvig Daniella rendezésében 2011-ben dokumentumfilm készült, *Démonok táncá – portréfilm gróf Teleki Ernő emlékére* címmel. (SAS, 2011.)

³⁷ Jánossy Dénes (1891–1966), levéltáros, történész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1940). 1942 és 1949 között a Magyar Országos Levéltár főigazgatója. 1949-ben állásából eltávolították, akadémiai tagságától megfosztották.

³⁸ Kitelepítésére vonatkozó dokumentumok az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának O-9975/17 jelzetű, „Kitelepítettek” dossziéjában található.

maradó főnemeseknek alá kellett vetniük magukat az 1947. évi IV. törvénynek,³⁹ amely eltörölte és megtiltotta a főnemesi megszólítások – báró, gróf, vitéz, herceg – használatát. A nemesi kúriák, kastélyok és más vidéki ingatlanok állami kézbe kerültek, sok esetben kommunista pártfunkcionáriusok foglalták el azokat. Korábban államosított lakásaikat az arisztokraták nem kaphatták vissza, anyagi kárpótlásban nem részesültek, munkavállalási, tanulási szempontból hátrányt szenvedtek.

Teleki először Párizsba ment, majd onnan vándorolt ki Argentínába. Miért éppen Argentínát, ezt a több mint tízezer kilométerre lévő dél-amerikai országot választotta? Ennek okát a korabeli argentin politikában kereshetjük. Argentína a latin világ egyik legbefogadóbb országa volt, szívesen adott otthont az európai bevándorlóknak.⁴⁰ *Juan Domingo Perón* elnök csodálója volt a hitleri birodalomnak, így a vesztes országokból különösen nagy számban jöttek ide.⁴¹ 1947 és 1951 között sok magyar érkezett Argentínába. Ők magukat gyűjtőnévvel *'48-asoknak* nevezték. Az összeomlott Magyarország szellemi elitjét képezték. Többnyire a Horthy-rendszerhez, kisebb részben a nyilasokhoz kötődő közigazgatási tisztviselők, orvosok, művészek, mérnökök, katonatisztek, csendőrök, volt földbirtokosok, diplomaták, jogászok alkották ezt a csoportot. Argentína – más tengerentúli országokkal ellentétben – nem állított egyéb követelményt a bevándorlók elé, mint az ország építésében való közreműködést. A *'48-asok* és a régi baloldali érzelmű vagy zsidó származású magyar emigránsok között esetenként ellenséges viszony alakult ki, hiszen ez utóbbiak a két világháború között éppen az újonnan érkezettek rendszere elől menekültek az Újvilágba. Ráadásul maguk a *'48-asok* sem alkottak egységes csoportot. Tagjaik pontos érkezési ideje (1945 előtt, 1945 és 1947 között, 1947–1948-ban) alapján különböztették meg egymást. Ezek az új magyar közösségek megegyeztek antikommunista nézeteikben: többségük évtizedeken át semmilyen kapcsolatot nem tartott fenn a kommunista Magyarországgal, illetve annak helyi külképviseletével.⁴² Nem csodálkozhatunk azon, ha Teleki Andor is ezt az országot választotta új hazájának. Az emigrálás és a beilleszkedés azonban nem lehetett felhőtlen, mivel az emigránsok többsége nincstelenül, egyedül érkezett új hazájába. Az óhazához való viszonya miatt azonban 1974-ig nem tért vissza, sem Magyarországra, sem Erdélybe.

Hiányosak ismereteink a tekintetben is, hogy Teleki Andor Argentínában hogyan élt, mit csinált, mivel foglalkozott. Argentínában töltött életéről mindössze annyit tu-

³⁹ Az 1947. évi IV. törvény egyes címek és rangok megszüntetéséről a második világháborút követő társadalmi változások egyik fontos dokumentuma. A törvény kimondja az örökletes nemesi rangok (herceg, őrgróf, gróf, báró, primor, lófő, nemes), az örökös főispáni cím és más címek, így a vitézi cím, valamint a kitüntetésként adományozott rangjelző címek és méltóságok (valóságos belső titkos tanácsos, titkos tanácsos, kormányfőtanácsos, kormánytanácsos stb.) megszüntetését és használatának tilalmát. A külföldi államfők által adományozott nemesi és főnemesi rangot jelző címek viselésére adott engedélyeket ugyancsak hatályon kívül helyezték. Tilos volt a nemesi előnév, nemesi címer és jelvény vagy a nemesi, nemzeti származásra utaló kifejezés (de genere...) használata. A törvényt 1947. január 14-én hirdették ki, ma is hatályos.

⁴⁰ Argentínában – Juan Domingo Perón elnöksége alatt hozott rendelet alapján (Decrete N. 21. 430) – minden év szeptember 4-én megünneplik a Bevándorló Napját (Dia del Inmigrante).

⁴¹ Páger Antal feleségével és gyermekeivel együtt 1945 tavaszán Argentínában telepedett le, majd 1956 augusztusában tért haza. (Lásd ehhez: ÓLMOSSI ZOLTÁN: A Páger-villa sorsa. *ArchívNet*, 8. évf., 2008. 3. szám. http://www.archivnet.hu/kuriozumok/a_pagervilla_sorsa.html Letöltés ideje: 2017. június 18.)

⁴² KAKUCSKA, 2016. 63–71.

dunk, hogy kis lakásában egyedül, család nélkül élt. 1961-ben az argentin Mindszenty Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia tagja lett. A messzi távolban is nagy szeretettel őrizte nagyapja és édesapja házassági gyűrűit, amelybe feleségeik neveinek kezdőbetűi és házasságkötésük évszáma volt begravírozva: Cs[erényi] A[nna] 1867 és B[ánffy] A[nna] 1896. A hajdan nemzetközi hírnevet szerzett külkereskedelmi szakember és máltai lovag 1978. január 22-én, Buenos Aires-ben hunyt el.

A Teleki iratok átadásának kezdeményezése

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Külügyminisztérium, Általános (XIX–J–l–k) és TÜK (XIX–J–1–j) iratai között a Kulturális, tudományos, művészeti és sport állag Könyvtári, levéltári, múzeumi kapcsolatok sorozatban, az 1949–1963-ig terjedő időszakra terjedő iratanyagban, és az Y szekció iktatott iratai között találhatóék széki gróf Teleki Andor és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára között lezajlott levelezés dokumentumai, amelyek a levéltári iratok átadásának körülményeire vonatkoznak.

A Teleki család levéltári iratainak átadását gróf Teleki Andor kezdeményezte 1952. február 22-én Argentína fővárosából, *Buenos Aires*-ből írt első levelében, amelyet a Levéltárak Országos Központjának (LOK)⁴³ címzett. Levelében döntését azzal indokolta, hogy közvetlen leszármazottak hiányában az Országos Levéltárra hagyja a valamikor párizsi lakásán őrzött értékes családi levéltárat (*a paszmosi Teleki, a Bánffy – gubernátori ág – , a balázsfalvi Cserényi*⁴⁴ *családok*) azzal a megkötéssel, hogy azt végrendeletében a megjelölt hagyományosok ideiglenes letétként kezeljék. Teleki kérte a Levéltárak Országos Központját, hogy az Országos Levéltárban őrzött egyes darabokról fotókópiákat készítsenek számára, és tájékoztassák őt arról, hogy azok oldalanként mennyibe kerülnek, illetve mennyi USA dollárt kell értük fizetni. Teleki nem pénzt kért az értékes családi dokumentumokért cserébe, hanem fotókópiákat a Levéltár őrzetében található *1409-es Garázda címeres levélről, az 1697. évi Teleki grófi diplomáról, a kancellár, Teleki Sámuel iratai között található és menyasszonyának, gróf Bánffy Ágnesnek*⁴⁵ *elraboltatására* és

⁴³ 1950-ben, az egységes levéltári hálózatot képező közlevéltárak közvetlen irányítására hozták létre a Levéltárak Országos Központját (LOK), amely a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete és a Magyar Tudományos Akadémia irányítása alatt működött. A LOK – ún. középírányító szervként – közvetlenül irányította és ellenőrizte a közlevéltári hálózat intézményeinek szakmai munkáját, ennek keretében konkrét munkautasításokat adhatott ki, költségvetési osztálya központilag intézte a levéltárak pénz- és gazdasági ügyeit. Mindez az Országos Levéltárra is vonatkozott. A LOK feladatkörébe tartozott a nemzeti értékű magánlevéltárak munkájának figyelemmel kísérése, ellenőrzése.

⁴⁴ Alsó-balázsfalvi Cserényi család Erdélyben, Doboka vármegyében.

⁴⁵ Bánffy Ágnes (1756–1831) grófnő Bánffy Dénes gróf erdélyi főlovászmester és Barcsay Ágnes bárónő leánya. A grófkisasszony szülei protestánsok voltak, apja később a római katolikus hitre tért át, és hogy 14 éves leányát (aki már jegyben járt Teleki Sámuel gróffal, a későbbi erdélyi udvari kancellárral) szintén a katolikus hitre téríthesse, Mária Terézia királynő beleegyezésével 1767. július 5-én katonai karhatalommal elraboltatta ellenálló anyja karjai közül, majd Bécsbe vitette, ahol a következő év januárjában az udvar színe előtt, ünnepélyesen áttért a római katolikus hitre. A fiatal grófkisasszony, mint a királynő gyámolítottja Bécsben Michna grófné palotahölgy felügyelete alatt sajátította el az udvari etikettnek megfelelő magatartást. Teleki Sámuel gróffal kötött eljegyzését felbontották és 20 éves korában, 1777-ben Esterházy János gróf felesége lett. A kelengyéről és az esküvőről maga a királynő gondoskodott. Az egyházi szertartás az udvar jelenlétében, a penzingeri templomban, a nászlakoma a schönbrunni palotában volt. A házasságból nyolc fiú és négy leánygyermek született, akik közül három, még születésük évében, Ágnes leányuk pedig

az ezzel kapcsolatos peranyagra vonatkozó egybekötött iratokról, amelyek terjedelme, emlékezete szerint, mintegy 800 oldal. Telekinek pontos információi voltak a már korábban az Országos Levéltárba került és ott őrzött családi dokumentumokról,⁴⁶ hiszen „az sokszor volt a kezében”.⁴⁷

A Levéltárak Országos Központja nevében *Borsa Iván*,⁴⁸ a LOK akkori vezetője 1952. április 28-án keltezett levelében válaszolt a Teleki által felvetett kérdésekre, ugyanakkor részletes tájékoztatást adott az ügy lebonyolítását illetően. Véleménye szerint nincs akadálya annak, hogy a Teleki családnak az Országos Levéltár gondozásában lévő marosvásárhelyi és gyömrői levéltárában⁴⁹ őrzött egyes darabokról akár fotókópiákat, akár mikrofilmfelvételeket készítsenek, amelyeknek darabonkénti árát két forintban határozta meg. Közölte, hogy az Országos Levéltár fotólaboratóriuma 9x12-es negatívot nem tud készíteni. Kijelentette, hogy a Levéltárak Országos Központja a készítendő felvételekért sem forintot, sem USA dollár ellenértéket nem akar, helyette azt szeretné, ha a Levéltár által készítendő felvételek számának megfelelően, a Teleki birtokában lévő iratanyag legrégebb darabjairól kaphatna hasonló filmfelvételeket. A LOK tehát csereügyletet ajánlott, amely találkozott Teleki azon elképzelésével, hogy nem pénzért, hanem csereként bonyolítanak le az iratok átadását. A LOK vezetője kérte, hogy a Teleki által említett iratokról Teleki részletes tájékoztatást adjon, és elképzeléseiről számoljon be, mivel csak a részletek ismeretében tud e kérdésben állást foglalni.

Levelének végén Borsa sajnálattal értesítette Telekit arról, hogy a gyömrői levéltárat a háborús események után erősen megcsonkult állapotban szállították be az Országos Levéltárba, így a Teleki által kért 1409-es Garázda címeres levélről nem tudnak fotókópiát adni. A gróf Bánffy Ágnes elraboltságára és az ügyben keletkezett perre vonatkozó iratok a Teleki által megjelölt „cancellar Teleki Sámuel” irataiban nem találhatóak, ezért kérte Telekit, adjon bővebb tájékoztatást az iratok pontos lelőhelyéről, jelzetről, esetleg a Teleki emlékezetében élő adatok segítséget jelenthetnek az iratok kereséséhez, illetve megtalálásához. Végül tájékoztatta Telekit arról, hogy az 1697. évi, 22

négyéves korában halt meg. A többi gyermek 73-tól 92 évig terjedő, magas életkort élt meg. A fiatal grófnő csillagkeresztes hölgy, majd palotahölgy lett. 1831-ben Bécsben, kolerában halt meg. Férje ugyancsak Bécsben halt meg 1840-ben, 86 éves korában. Mindketten az oszlopi családi sírboltban nyugszanak. (HEGYESI, é. n.)

⁴⁶ A Telekiek nemzeti levéltárát 1916-ban, az első világháború idején Budapestre menekítették. Ma az Országos Levéltárban található.

⁴⁷ MNL OL XIX-J-1-k-011380/1952. október 2.

⁴⁸ Borsa (Janits) Iván (1917–2006), történész, levéltáros. Gimnáziumi tanulmányait 1927 és 1935 között a budapesti piaristáknál végezte. 1940-ben történelem–latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Ugyanezen évtől a Fővárosi Levéltár munkatársa. 1942-től a Magyar Országos Levéltár segédőre. 1945-től 1950-ig a mentési-helyreállítási munkák irányítója. 1950-től a Levéltárak Országos Központjának (LOK) vezetője. 1958 és 1977 között az OL Mikrofilm osztályát vezette. 1960-tól a könyvkötő és iratrestauráló műhely irányítója. 1964-től a levéltár főigazgató-helyettese. 1978-ban vonult nyugdíjba. 1989-ben a történelemtudomány doktora. 1997-ben Eötvös József-koszorú díjat kapott.

⁴⁹ A Teleki család gyömrői levéltára (1559–1938) már a második világháború idején a gyömrői kastélyban megsérült, majd Országos Levéltárba kerülése után, 1956-ban jelentős része elégett. Az iratok jelzete: P 654. A Teleki család marosvásárhelyi levéltára a család birtokaival kapcsolatos jogbiztosító, igazgatási és gazdasági iratokat tartalmazza. A levéltár legértékesebb részét az egyes családtagok Erdélyben kifejtett közéleti tevékenységére vonatkozó dokumentumok képezik. (BAKÁCS, 1970.)

lap terjedelmű Teleki grófi diploma az Országos Levéltár őrizetében van, amelynek mikrofilmzése nem ütközik akadályba.

Borsa Iván, mint a LOK vezetője Teleki szándékáról értesítette Ember Győzöt,⁵⁰ az Országos Levéltár főigazgatóját és a levelet átiratban felterjesztette a Közoktatásügyi Minisztériumhoz.⁵¹ Borsa tájékoztatta Ember Győzöt Teleki leveléről, s arról, hogy Telekit azon elhatározás vezethette, hogy a családi iratok megfelelő őrzéséről és kezeléséről gondoskodják, illetve az értékes családi hagyatékot biztonságba helyezze. A LOK vezetője helyesnek látta, hogy ez az anyag mielőbb – legalább filmen – az Országos Levéltár birtokába kerüljön. Mindez azt jelentette, hogy Borsa felismerte az iratanyag jelentőségét és annak történeti értékét, ezért mindent megtett azok megszerzése érdekében. Ugyanekkor a Külügyminisztérium 1952. szeptember 6-án a Közoktatásügyi Minisztérium kérésére közölte, hogy az üggyel, vagyis Teleki Andor ajánlatával „felesleges tovább foglalkozni”.⁵² A Levéltárak Országos Központjának vezetője 864-2722/[19]52. számú levelében hivatalosan kérte a Külügyminisztériumot, hogy a kérdést tegye újabb megfontolás tárgyává. Megindultak az egyeztetések, s a Közoktatásügyi Minisztérium⁵³ a Teleki birtokában lévő családi iratok megszerzését az alábbi érvekkel támasztotta alá:

1. A Teleki Andor birtokában lévő levéltári anyag – amely minden valószínűség szerint már a két világháború között, vagy ennél még hamarabb, elkerült keletkezési helyéről, Magyarországról – magába foglalja a Bánffy-család gubernatori ágának iratait is. Ez a történészek előtt ismeretlen anyag, s feltehetően igen értékes adatokat tartalmaz Erdély és a Partium történetére vonatkozóan.
2. A fennálló nemzetközi jogszabályok nem teszik lehetővé, hogy erről az anyagról „a jelenlegi körülmények között” filmfelvételeket készíttessenek, és ily módon tegyék azt hozzáférhetővé, miután semmiféle jogigényt ezzel kapcsolatban bejelenteni nem tudnak.
3. A Teleki Andor által elképzelt hagyományozás minden körülmények között bizonyos jogokat ruház a Levéltárra, tehát a Közoktatásügyi Minisztérium szerint a Telekivel való érintkezést fenn kell tartani, annál is inkább, mert bármily csekélyek is ezek a jogok, a filmen való hozzáférést lehetővé teszik, és ez a megállapodásban kiköthető volna.
4. Ha a kérdéses filmfelvételeket *Buenos Aires*-ből csak külön engedéllyel lehet külföldre küldeni, ez esetben a szükséges engedély megszerzésére akár a külképviseletet, akár személyesen Teleki Andort kellene felkérni.

⁵⁰ Ember Győző (1909–1993), történész, levéltáros. 1933-ban szerzett történelem–latin szakos tanári diplomát. 1933–1934-ben a Bécsi Magyar Történeti Intézet ösztöndíjasa. 1934. augusztustól nyugdíjazásáig a Magyar Országos Levéltár munkatársa. A levéltári ranglétra minden fokát megjárta, dolgozott gyakornokként, levéltári segédőrként, később allelvéltárnok, majd levéltárnok. 1949–1978-ig az Országos Levéltár főigazgatója. 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, 1961-től rendes tagja. 1967 és 1976 között a Magyar Történelmi Társulat elnöke. Szerkesztette a *Levéltári Közleményeket* és tagja volt a *Századok* szerkesztőbizottságának.

⁵¹ A Közoktatásügyi Minisztérium 1951 és 1953 között működött.

⁵² MNL OL XIX–J–I–k–011330-biz/T–1952.

⁵³ MNL OL XIX–I–5–864–0296/1952.

Végül olyan döntés született, hogy az iratanyagot mindenáron meg kell szerezni, bár egyáltalában nem bíztak abban, hogy Teleki megtartja ígéretét. A döntésről a Külügyminisztérium 1953. január 3-án kelt levelében tájékoztatta Buenos Aires-i követséget. Megállapodtak abban, hogy Borsa levelét nem juttatják el közvetlenül Telekihez, mivel el akarták kerülni, hogy Teleki közvetlen levelezésben álljon hazai intézményekkel, ezért kérték, hogy a válaszlevél tartalmát – követségi papírra átírva – juttassák el Telekihez, és kérik meg őt arra, hogy a tárgyanban folytatandó további levelezését a követ-ség közvetítésével juttassa el Magyarországra.⁵⁴

Telekinak 1952-ben írt első levelére közel egy évet kellett várakoznia. 1953. február 16-án keltezett levelében megköszönte, hogy válaszoltak levelére. Tudomásul vette, hogy az Országos Levéltár gondozásában lévő levéltári iratokról mikrofilmek készíthetők, s a Levéltár beleegyezett a csere lebonyolításába. Teleki nem tudta, hogy a második világháborút követő évben vagy években bármilyen, a Teleki család tulajdonát képező levéltári anyagot beszállítottak volna az Országos Levéltárba, viszont határozottan állította, hogy az 1409-es Garázda címeres levél a háborút megelőző években már az Országos Levéltárban volt, hiszen ő ott látta azt „először és utoljára” – emlékezete szerint 1944 első felében, amikor *Teleki Domokos*⁵⁵ társaságában az Országos Levéltárban megtekintette az „egyes darabokat”. Feltételezzük, hogy ekkor az Országos Levéltárban ellenőrizni akarták a Teleki iratok sértetlenségét. Nem tudjuk pontosan, hogy a családi levelesláda mikor cserélt gazdát, s az akkor 64 éves Teleki Domokos, mint a Teleki család feje és a család levelesládájának őrzője mikor adhatta át a több ládányi családi iratot Teleki Andornak további megőrzésre. Tény, hogy 1947-ben, Teleki Andor kivándorlásának idején a levelesláda már Teleki birtokában volt, s emigrálása előtt azokat felajánlotta a Magyar Országos Levéltárnak, amelyet akkor a Levéltár visszautasított.

Teleki válaszlevelében kijelentette, hogy közelebbi felvilágosítást nem tud adni, ugyanakkor biztosra veszi, hogy „gondos kutatás mellett” az előkerül, már csak azért is, mert legjobb tudomása szerint az Országos Levéltár épületének az ostrom alatti sérülése nem tett kárt az ott őrzött iratanyagban, legalábbis a háborút követő időkben azt mondták neki Budapesten. A gróf Bánffy Ágnes elraboltatására vonatkozó iratokba szintén az Országos Levéltárban nyert betekintést. Ezen gyűjteményes anyagról említést tesz *Biás István*⁵⁶ a marosvásárhelyi Teleki levéltár őre 1908-ban megjelent

⁵⁴ MNL OL XIX–J–1–k–0011380/biz. I. 1953. január 3.

⁵⁵ Teleki Domokos (1880–1955), művelődéstörténeti és vadászati szakíró. Kolozsvárott jogot végzett, majd ugyanott államtudományi doktorátust szerzett. Ezt követően geryeszegi birtokán mintagazdaságát vezette. A görgényi református egyházmegye főgondnoka, 1942-ig a Teleki Téka intézőbizottságának elnöke. Kastélyában, részben saját gyűjtéséből, értékes magánmúzeumot rendezett be. Cikkeket írt a *Vadász* című szaklapba és a *Közletelek*be. 1930-ban, az Erdélyi Múzeum Egyesület marosvásárhelyi vándorgyűlésén a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár történetéről tartott előadást, amely önálló kiadásban is megjelent. (Teleki, 1930.)

⁵⁶ Biás István (1877–1950), levéltáros, hely- és családtörténész. Tanulmányainak befejezése után a Posta szolgálatába lépett. 1897-től Marosvásárhelyen postátszítviselő. 1907-től 1916-ig a Teleki család főlevéltárosa. Tagja volt az 1876-tól 1948-ig Marosvásárhelyen működő irodalmi társaságnak, a Kemény Zsigmond Társaságnak. A két világháború között családtörténeti kutatásokat végzett számos lap és folyóirat munkatársaként. 1940-től 1945-ig Maros-Torda vármegye levéltárosa. Kiadta Apafi Mihály naplóját,

munkájában.⁵⁷ Teleki szerint ezen egybekötött iratcsomagról sem tud tájékoztatást adni. Emlékezete szerint cca. 8–900 oldal terjedelmű volt, s az oldalakat tintaceruzával a lapok alján beszámolták. Teleki számára különösen a Garázda címeres levél felkutatása volt különös fontosságú, mivel legjobb tudomása szerint ez a második legrégebbi ismert magyar címeres levél.

Válaszlevelének befejező részében Teleki beszámolt a birtokában lévő levéltári anyagról. Ez a néhány száz darabból álló gyűjtemény a háborús veszélyt párizsi lakásán vészelte át. Teleki véleménye szerint Párizsba való szállításakor a gyűjtemény tartalma már útközben erősen megcsappant „a lelkiismeretlen csomagolásnak hála”. Teleki nem tudott pontos adatokat a legrégebb darabok pontos évéről, tárgyáról, miután helyszűke miatt iratait kis párizsi lakásában nem tarthatta magánál, azokat „baráti kezek gondozására bízta”, ami „a pillanatnyi hozzáférhetőséget nem teszi lehetővé”. Teleki ekkor még nem árulta el, hogy az iratok hol és kinél találhatóak. Azt azonban jelezte, hogy mihelyt hozzájut az iratokhoz, azokról lajstromot készít annak érdekében, hogy az Országos Levéltár nyilatkozhasson arról, mi az, ami érdeklí, és melyek azok, amelyekről mikrofilmet vagy fotókópiát kér.

Véleménye szerint az iratok kisebb része 16. és 17. századi, amelyeket valamikor dédatyja, Esterházy János⁵⁸ kolozsvári lakásán őriztek, és mint családtörténeti szempontból érdekes anyag, részben alapul szolgált „Az Esterházy család és oldalágainak leírása”⁵⁹ című művének elkészítéséhez. Esterházy János a nála őrzött rendkívül terjedelmes levéltári anyagot a kolozsvári levéltárnak adományozta még életében, az 1880-as években.

Teleki az Országos Levéltár főigazgatójához írott levelében megjegyzi, nem tudja, vajon Argentínában készítenek-e mikrofilmet. Amíg a cserefilmeket elküldheti, addig az Országos Levéltár által küldött filmek árát hivatalos dollárban számolva, az argentin követségen letétbe helyezi. Addig azonban, amíg ő elkészíti a Teleki-család iratairól a lajstromot és az Országos Levéltár válasza megérkezik, kérte, hogy a Levéltár készítesse el a Teleki-család grófi diplomájáról a mikrofilmet, külön a bőrkötésről és a rajta nyugó pecsétről.

Végezetül megjegyezte, ami a birtokában lévő anyagnak az Országos Levéltárra való hagyományozását illeti, külön kikötései nincsenek, csupán annyi, hogy az a gyömrői és marosvásárhelyi Teleki levéltárral együtt gondos kezelésben részesüljön. Majd hozzátette: már amennyiben az Országos Levéltár az általa megküldendő lajstromok ismeretében az anyag egyaránt érdeklí. E sorok Teleki elbizonytalanodását jelzik, mivel nem volt tisztában azzal, hogy a Levéltár szándékai komolyak-e, ugyanakkor attól is félt, hogy az elkészült lajstrom ismeretében a Levéltár visszamondja a cserét.

Teleki Sámuel útinaplóját. A Teleki Téka alapításával, Marosvásárhely és Székelyföld történetével és unitárius egyháztörténeti kérdésekkel foglalkozott.

⁵⁷ BIÁS, 1908. 114–115.

⁵⁸ Esterházy János (1824–1898), Teleki Andor dédapja. az Esterházy család történetére vonatkozó iratokat összegyűjtötte, feltárta és a család genealógiáját elkészítette.

⁵⁹ ESTERHÁZY JÁNOS: *Az Esterházy-család és oldalágainak leírása. I–II.* Kézirat gyanánt kiadja HERCZEG ESTERHÁZY MIKLÓS. Bp., Athenaeum, 1901.

Közben, 1953. március 16-án a Buenos Aires-i követség ideiglenes ügyvivője levélben tájékoztatta *Molnár Erik*⁶⁰ külügyminisztert az ügy állásáról. Az ügyvivő levelében beszámolt arról, hogy a Teleki-level vétele után a követségen személyesen találkozott Teleki Andorral annak érdekében, hogy meggyőződjön szándékának komolyságáról. Az első megbeszélte találkozó nem sikerült, mivel a követség a látogatást, a farsangra való tekintettel visszamondta, amelyért az ügyvivő telefonon bocsánatot kért Telekitől, majd újabb találkozót kezdeményezett. A találkozó létrejött. Teleki az ügyvivővel történt tárgyalása után átadta a Levéltárnak írt levelét, és kérte a követséget annak továbbítására. Az ügyvivő részletesen beszámolt a Külügyminisztériumnak a Telekivel való találkozásról. Teleki elmondta, szívesen áll az Országos Levéltár rendelkezésére és hajlandó a kompenzációt lebonyolítani. Nem titkolta, hogy a lajstrom készítése nehézségekbe ütközik számára, mivel a magával hozott iratok helyszűke miatt nincsenek a saját lakásán, azokhoz nem fér hozzá és barátja, akinél a dokumentumokat elhelyezte, nincs Buenos Aires-ben. Kérte az ügyvivőt, hogy addig, amíg alkalma lesz a birtokában lévő eredeti okmányokat lajstromozni és a lajstromot a Levéltárnak megküldeni, addig a Levéltár az általa kért okmányokról készíttessen fotókópiát és azokat küldje el számára. Az így elküldött felvételekért kész azonnal letétbe helyezni a követségen a Levéltár által megállapított ívenkénti díjat. Tájékoztatta az ügyvivőt arról is, hogy a levelében említett fotózási nehézségek már nem állnak fenn, mivel talált olyan fényképészt, aki képes mikrofilmfelvételt készíteni okmányokról. Az ügyvivővel történt beszélgetés során felvetette, nagyon szeretné, ha a levelezés – az eddigiektől eltérően – gyorsabbá válna, mert számára „igen sürgős volna” a kért másolatok mielőbbi megszerzése, s nem szeretné, ha minden egyes levél „megfordulására” egy évet kellene várnia. Az ügyvivő közölte Telekivel, minden reménye meg lehet arra, hogy a jövőben gyorsabbak lesznek a „levélfordulók”. A találkozás végén Teleki utalt arra is, hogy hajlandó a későbbiekben a birtokában lévő eredeti okmányokat a Levéltárak Országos Központjára hagyományozni minden megkötöttség nélkül. Azt azonban nagyon szeretné, hogy az általa adományozandó iratok egy helyen őriztessenek a többi Teleki irattal együtt. Az ügyvivő közölte, hogy „ez kézenfekvő, másképp el sem képzelhető”.

A találkozót a bizalmatlanság légköre lengte körül, mivel a Teleki által elmondottak alapján a követség arra a következtetésre jutott, hogy Teleki a birtokában lévő okmányokról nem szándékozik a Levéltár részére mikrofilmeket készíttetni, hanem csupán megtévesztésül tett arra ígéretet. A követség szerint fennállt annak a veszélye is, hogy amennyiben Teleki megkapja a Levéltártól a számára szükséges mikrofilmeket, azoknak csupán darabonkénti két forint árát téríti meg és megtagadja a Levéltár által kért mikrofilmek küldését. Ennek elkerülése érdekében helyesnek tartanak, ha a Levéltár mindaddig nem adja át Telekinek a kért mikrofilmeket, amíg Teleki a követségnek nem adja át a Levéltár által kért mikrofilmeket.

Az argentin követség ideiglenes ügyvivője javasolta, hogy a Levéltárak Országos Központja válaszlevelében közölje Telekivel, hogy a Teleki-diploma mikrofilmzetezése folyamatban van, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a filmekért nem pénzt, hanem mikrofilmeket kér. A filmcsere lebonyolítására a Levéltár ajánlja fel, hogy a mikrofilmeket

⁶⁰ Molnár Erik (1894–1966), kommunista politikus, jogász, történész, filozófus, közgazdász. 1944 és 1956 között valamennyi kormányban szerepet vállalt.

eljuttatja a Buenos Aires-i magyar követségre, amit Teleki akkor vehet át, amikor átadja a követségnek a Levéltár által kért megfelelő számú mikrofilmet.

A Molnár Erik külügyminiszterhez írt levelében az ügyvivő közölte, hogy a levéltárat elsősorban nem a felvételenkénti két forint, hanem a Teleki birtokában lévő eredeti iratokról készítendő felvételek érdeklik, mivel az Országos Levéltárban található Teleki-anyag kiegészítése a célja. Az ügyvivő azon véleményének adott kifejezést, hogy a Levéltár valószínűleg eleget fog tenni ezen kérésének és a kért felvételeket elkészítette, függetlenül attól, hogy Teleki küld-e vagy sem a birtokában lévő okmányokról felvételeket. Az ügyvivő a továbbiakban javasolta, hogy az Országos Levéltár készíttesse el a Teleki által kért iratokról a filmfelvételeket és azt a legközelebbi futárral küldje el a követségre. Eközben feltehetően a Teleki által ígért lajstrom is elkészül és a Levéltárnak módjában áll kiválasztani azokat az „érdekes példányokat” fotózás céljából, amelyekre szüksége van.

Egy 1953. április 13-án keltezett levélben a Külügyminisztérium értékelte az ügyvivő által leírtakat, s közölte Buenos Aires-i követségével, hogy véleményük szerint Telekinak a Levéltár kérésére adott válasza, amely szerint az iratokhoz pillanatnyilag nem fér hozzá, arra enged következtetni, hogy nem őszinte a mikrofilmek elkészíttetésére vonatkozó ígérete, hanem azt csupán a számára szükséges filmek megszerzése érdekében hangoztatja. Ha megkapná a mikrofilmeket, minden valószínűség szerint kitérne azok készíttetése elől. A Levéltár által megállapított csekély összegű ívenkénti díjat azonnal hajlandó letétbe helyezni, valószínűleg azért mondta, hogy később hivatkozhatson a filmek ellenértékének teljes kiegyenlítésére. Éppen ezért nem tartották helyesnek, hogy az ügyvivő kifejezést adott azon véleményének, amely szerint „a Levéltár valószínűleg eleget fog tenni ezen kérésnek és a kért felvételeket elkészítteti részére”.⁶¹

A Felsőoktatási Minisztérium⁶² 1953. március 6-ai levelében tájékoztatást kért a Külügyminisztériumtól a Teleki-ügy állásáról, illetve a várható további fejleményekről annak érdekében, hogy a felügyelete alatt működő Levéltárak Országos Központjának a megfelelő tájékoztatást megadja. 1953. április 21-ei „Titkos” jelzésű utasításában tájékoztatta a Levéltárak Országos Központját arról, hogy a Külügyminisztérium foglalkozik az ügy újabb fejleményeivel. Közölte azt is, hogy Teleki személyes tárgyalásokat folytatott a Buenos Aires-i magyar külképviseleten, ahol átnyújtotta az eredetiben csatolt levelet. Jelezte, hogy Teleki Andor kész az Országos Levéltár által a Garázda címeres levélről és a Bánffy Ágnes elrablásáról szóló iratokról készített mikrofilmfelvételekért akár a megfelelő dollárösszeget az ottani külképviseletnél befizetni, akár az Országos Levéltár kívánsága szerint saját irataiból azonos értékű mikrofilmfelvételeket készíttetni. A Külügyminisztériumtól kapott instrukciók alapján kérte a Levéltárak Országos Központjának vezetőjét, hogy „az alábbi szempontok szerint irányítsa az ügyet”. Az Országos Levéltár készíttessen az esetleg még előkerülő Garázda címeres levélről és a Bánffy Ágnes-féle iratokról néhány mikrofilmfelvételt (8–10 db) és azt

⁶¹ MNL OL XIX-J-1-k-03605-1/titk. I.-1953.

⁶² 1952 novemberében, szovjet mintára, kettéválasztották az oktatási feladatokat és a felsőoktatás irányítására létrehozták a Felsőoktatási Minisztériumot. Miniszterré Erdély-Grúz Tibort nevezték ki. A minisztérium decemberben alakult meg, de érdemi munkát csak 1953 januárjától látott el. A két párhuzamosan működő minisztériumot 1953 nyarán összevonták, és 1953. július 4-étől már az egyesített Oktatásügyi Minisztérium kezdte meg működését.

küldje meg szabályos úton az argentin magyar külképviseletnek. A kísérő levélben pedig írja meg, hogy „egyelőre ennyi készült mutatóba”, és a továbbiakban nem dollárt kér, hanem csereiratokat. Kérte, sürgessék meg Telekit, hogy mielőbb készíttesse el és küldje meg a tulajdonában lévő családi iratok részletes leíró jegyzékét, hogy az Országos Levéltár ennek alapján megjelölhesse az általa csereképpen kívánt iratokat az egész Bánffy anyagért. Az ily módon kijelölendő anyag értéke és terjedelme szerint küldjön azután az Országos Levéltár egyenlő értékű további iratokat. A követség elképzelése az volt, hogy Teleki csak akkor kapja meg a követségtől az anyagot, ha egyidejűleg ő is benyújtja a követségre a saját dokumentumokról készült mikrofilmeket. Amennyiben Teleki a Levéltár válaszána megérkezése előtt érdeklődne a követségen, az ügyvivő azt a választ adja, hogy a mikrofilmek készítése folyamatban van, egyúttal sürgesse meg a kimutatás megküldését.⁶³

A Külügyminisztérium és a követség között lezajlott 1953. június 29-ei levélváltás alkalmával a Külügyminisztérium kérte Buenos Aires-i követségét, hogy számoljon be arról, hogy Teleki Andor jelentkezett-e a követségen, és a megígért kimutatást elkészítette-e. A követség 1953. július 9-ei válaszleveléből kiderült, hogy Teleki Andor nem jelentkezett a követségen és az ígért kimutatást sem adta át.⁶⁴

1953. július 31-én a Külügyminisztérium az argentin követségnek megküldte az 1697. évi Teleki grófi diplomáról készült filmjeit, valamint a Levéltárak Országos Központjának kísérő levelét.⁶⁵ A „Központ” levelében utasította Argentína magyarországi követségét, hogy a mikrofilmek átadásával kapcsolatban milyen eljárást tanúsítson. Először levélben forduljon a követség Teleki Andorhoz és kérje meg, hogy a fenti ügyben a nála lévő Teleki iratok jegyzékével együtt látogassa meg a követséget. A beszélgetés során közölgék vele, hogy a Levéltárak Országos Központja elkészítette a Teleki grófi diploma mikrofilmjeit, és azokat megküldte a követségnek. Az átadás feltételül a Külügyminisztérium kikötötte, hogy egy időben ugyanannyi mikrofilmet kapjon cserébe a Teleki Andor birtokában lévő iratokról. Teleki tehát mielőbb adja át a nála lévő iratok jegyzékét, amelyből a Levéltárak Országos Központja kijelöli azokat, amelyekről mikrofilmet kér. Közben a Külügyminisztérium 1953. október 28-án és november 6-án a 03506/4/ttk.–1953. iktatószámra hivatkozva kérte a követ jelentését az üggyel kapcsolatos további fejleményekről.⁶⁶

1953 novemberében a Külügyminisztérium utasításának megfelelően a követségre hívták Teleki Andort, és „megfelelő formában” közölték vele a Levéltárak Országos Központjának álláspontját a Teleki grófi diplomáról készített mikrofilmek átadásáról. Teleki Andor megjelent az előre kitűzött időpontban a követségen, ahol átadta a birtokában lévő iratokról készített jegyzékét, amelyet rövid magyarázatokkal látott el annak érdekében, hogy megkönnyítse a Levéltár munkáját. Megismételte: minél előbb szeretné megkapni a már elkészített mikrofilmeket, mert szüksége van azokra. Az iratok átadása, a csereügylet lebonyolítása érdekében Teleki Andor tette meg az első lépést.

⁶³ MNL OL XIX–J–1–k–03605–1953. március 4. (A Felsőoktatási Minisztérium levelének ügyiratszám: MNL OL XIX–I–6–079–1953. április 21.)

⁶⁴ MNL OL XIX–J–1–k–0270/ttk.–1953.

⁶⁵ MNL OL XIX–I–2–079–1–I–1953.

⁶⁶ MNL OL XIX–J–1–k–03605/4/ttk.–I. 1953.

A Teleki által átadott iratjegyzéket megküldték a Külügyminisztériumnak és kérték a Levéltárak Országos Központját, hogy a mikrofilmzésre kiválasztott iratok jegyzékét mielőbb küldjék meg a követségnek, majd adják át Telekinek.

Közben a Buenos Aires-i követség a Külügyminisztériumnak megküldte a Teleki Andor által átadott iratok jegyzékét. A Külügyminisztérium pedig továbbította az Oktatásügyi Minisztériumnak azzal, hogy legkésőbb 1953. december 28-ig jelöljék ki a mikrofilmzésre kiválasztott iratokat, hogy azt Telekihez időben továbbítani tudják.

Az Oktatásügyi Minisztérium 1953. december 28-ai dátummal közölte a Külügyminisztériummal a Teleki-ügyben kialakított álláspontját. Eszerint a Teleki Andor által megküldött jegyzék teljes anyagára igényt tart a Levéltárak Országos Központja. Amennyiben Teleki Andor csupán annyi filmfelvételt ad át, amennyit Magyarországról kapott, szám szerint 25-öt, abban az esetben a Teleki által átadott lista első pontjait vegyék filmre és a küldött filmek arányában fokozatosan, lépésről lépésre küldje a folytatást.⁶⁷

A Teleki Andor kérésének megfelelő anyag felkutatása az Országos Levéltárban folyamatban volt, de nem járt eredménnyel. Kérték Telekit, hogy a kutatások megkönnyítése érdekében részletesebb adatokat adjon, esetleg olyan, Magyarországon lakó személyt nevezzen meg, aki ebben az anyagban már személyesen kutatott. Az általa küldendő filmek kompenzálásának megkönnyítésére helyes volna, ha Teleki az eddig megadott kérésein túlmenően további kéréseket is megjelölne. Esetleg akadna köztük olyan anyag, amelyet az eddigieknél könnyebben és gyorsabban megtalálhatnak. A kérés már jelezte, hogy az Országos Levéltár nyitott a Teleki családi iratok átvételére, mindenképpen szerette volna azokat megszerezni és kereste a kiutat a megoldás érdekében.

A követség az Országos Levéltár választát levélben közölte Teleki Andorral. Előzetes bejelentkezés után, 1954. február 11-én Teleki Andor felkereste a Buenos Aires-i követséget, és átadta a lista első nyolc pontjáról készült 30 db mikrofilmet, ugyanakkor az ügyvivő átadta a követségen őrzött mikrofilmeket. Az átadáskor Teleki megjegyezte, hogy azért hozott 30 darab mikrofilmet, mert nem akarta az egyik okmány filmzeteését félbehagyni. Ugyanakkor nehezményezte, hogy az ügy ilyen sokáig elhúzódott, és milyen bizalmatlanok vele szemben. A levéltár megnyugtatóra kijelentette: továbbra is fenntartja elhatározását, hogy a nála lévő iratokat az Országos Levéltárnak átadja. Erre bármikor hajlandó időt áldozni, de anyagi helyzete nem engedi meg, hogy a költségeket „most” vállalja. Kijelentését úgy értelmezték, hogy az iratokért anyagi ellenszolgáltatást kér, holott nem erről volt szó.

Teleki a továbbiakban megjegyezte, hogy a birtokában lényegesen több irat van, mint amennyiről jegyzéket készített, s csupán időhiány miatt nem tudta a többit jegyzékbe foglalni. Javasolta, hogy a követség kultúrattaséja tekintse meg a lakásán lévő iratokat, ami egyértelművé teszi Teleki megbízhatóságát és az iratok átadásának szándékát. Újabb felvilágosítást a kutatások megkönnyítésére nem tudott adni, ugyanakkor csodálkozásának adott kifejezést, hogy a megadott adatok alapján az Országos Levéltárban nem találják az iratokat. Megemlítette, hogy Argentínába való kijövele előtt,

⁶⁷ MNL OL XIX-I-2-079-3-1953.

1947-ben megőrzésre felajánlotta az Országos Levéltárnak a pesti lakásán lévő iratokat, azt azonban – sajnálatos módon – akkor elutasították.

Amennyiben a Levéltár további mikrofilmek készíttetését kéri, szívesen áll rendelkezésre. Ellenszolgáltatásként az alábbiak teljesítését kérte: szeretne néhány általa megadandó könyvet kihozni Magyarországról. Ezek a könyvek részben az ő tulajdonában és magyarországi ismerősei őrzetében vannak, részben pedig könyvkereskedésben beszerezhetőek. Könyveinek hollétééről tájékoztatást nem óhajtott adni mindaddig, amíg azok kihozatalára ígéretet nem kap. Mindenekelőtt azt kérte, közöljék vele, lehetséges-e egyáltalán régi kiadású könyvek küldése Magyarországról külföldre. Olyan, a múlt században kiadott történelmi és irodalmi munkákról volt szó, amelyek tudományos szempontból nem jelentősek, ám Magyarországon sok példányban megtalálhatók. Többek között szerette volna megkapni az 1886-ban megjelent *Turul Heraldika*⁶⁸ című folyóirat bekötött számait, valamint Teleki Ferencnek⁶⁹ 1831 körül kiadott *Versék* című kötetét.⁷⁰ A követséghez Teleki nem fordult további konkrét kéréssel.

Szabó Imre argentinai követ kérte Telekit, adja meg pontosan, milyen könyvekről van szó. Teleki megígérte, hogy levelét eljuttatja a követhez, amelyben mindezt megírja. Egyben az Országos Levéltár segítségét kérte a könyvek kihozatala ügyében, illetve azok beszerzésében.

Az argentin követ választ várt a Külügyminisztériumtól arra a kérdésre, hogy van-e és milyen általános rendelkezés a könyvek külföldre küldésére vonatkozóan, majd felterjesztette a Teleki által átadott 30 db mikrofilmet.

1954. február 28-án Teleki Andor *Major Sándor* követségi attasét arról tájékoztatta, hogy lakása főbérletje rövidesen visszatér Buenos Aires-be, ezért a lakásában elhelyezett iratokat „baráti kezek gondozására” kénytelen bízni, ami az irathagyaték hozzáférhetőségét hosszú időre nehezé teszi. Megerősítette azon elhatározását, hogy ez semmit sem változtat vállalt kötelezettségén és a Levéltár kívánságára bármikor hajlandó valamennyi birtokában lévő okirat fotókópiájának elkészítését lehetővé tenni. Ugyanakkor kérte a követséget, írjon a Levéltárnak, hogy Teleki Ferenc verseskötetét szerezzék meg számára. Ha ez lehetséges, akkor azért mit kellene fizetnie.

Az Oktatásügyi Minisztérium 1954. április 9-ei levelében tájékoztatta a Külügyminisztériumot, majd a Külügyminisztérium átiratában az argentin követséget arról,

⁶⁸ A *Turul* című folyóirat az 1883-ban alakult Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság közlönye. 1943-ig negyedévente jelent meg. Utolsó számát 1950-ben adták ki. A hivatalos indok szerint a folyóiratot a neve miatt szüntették meg. A társaságot azzal vádolták, hogy köze volt a Horthy korszakban működő, szintén a *turul*-ról elnevezett szélsőjobboldalinak minősített egyetemi ifjúsági szervezethez. 1951 és 1992 között a *Turul* nem jelent meg, több évtizedes szünet után, 1992-től újra olvasható.

⁶⁹ Teleki Ferenc (1785–1831), költő, cs. kir. kamarás. Besztercén született, ahová Paszmoson lakó szülei a Hóra-féle felkelés hírére menekültek. Apját 1793-ban elvesztette. Alsó iskoláit Besztercén, a piaristáknál kezdte, utána Marosvásárhelyt, majd két évig Zalatnán és Károlyfehérváron folytatta. 1799-től 1801-ig a bécsi Theresianumban tanult. Angolul, franciául és olaszul beszélt. 1810-ben királyi kamarássá nevezték ki. 1816-ban ismerkedett meg Döbrentey Gáborral, akinek hatására vállalni kezdte magyarságát. Magyar nyelvű verseit Döbrentey az Erdélyi Múzeumban közölte. Lakóhelyén, Paszmoson gazdálkodott. 1829-ben megbetegedett, végrendeletében Döbrenteynek adta át verseit és kérte meg azok kiadására. A Magyar Tudományos Akadémia 1831-ben tiszteleti tagjává választotta.

⁷⁰ Verseskötetét Döbrentey Gábor ajánlásával adta ki, címe: *Gróf Teleki Ferenc versei, s néhány leveléből töredékek*. Kiadta DÖBRENTÉY GÁBOR Budán, a Magyar Királyi Egyetem Nyomtatása, 1834.

hogy a Levéltárak Országos Központja vállalja a Teleki Andor által kért könyvek kiküldésének adminisztrálását és az ezzel kapcsolatban felmerülő költségeket. A küldemény továbbítását a Külügyminisztérium vállalta. Kérték a követséget, tájékozódjon Telekinél arról, hogy a tulajdonában lévő könyvek kinél vannak elhelyezve. Végezetül utasították a Buenos Aires-i követség kulturális attaséját, tekintse meg a Teleki birtokában lévő teljes levéltári anyagot, és erről részletes tájékoztatást küldjön a LOK-nak. Feltételezték, hogy a Teleki által készített jegyzék „nem feltétlenül a mi szempontunkból legfontosabb anyagokat tartalmazza”, s egy „átfogó tájékoztatás nagymértékben megkönnyítené a filmezés további sorrendjének megállapítását”.⁷¹

A Külügyminisztérium 1954. szeptember 28-ai válaszlevelében közölte, hogy a könyvek külföldre küldésénél a magántulajdonban lévő könyveket rendes postai csomagként lehet kiküldeni, előtte azonban azokat be kell mutatni a Kiadó Tanácsnál, amely a reakciós könyvek kivételével engedélyezi azok kiküldését. A „jelenleg” forgalomban lévő könyvek kiküldésének pedig az a módja, hogy Teleki magyarországi megbízottja valamelyik állami könyvesboltban megvásárolja a könyveket, és kéri a könyvesboltot, hogy azokat a „Kultúra” Könyvterjesztő Vállalaton keresztül továbbítsa a megadott címre.⁷²

A következő levélváltásra 1955 januárjában került sor, amikor a könyvek küldésének sorsáról értekeztek. Betegségére hivatkozva Teleki csak 1955. március 3-án válaszolt a követségi attasénak. Levelében jelezte, hogy hallgatásának oka részben az volt, hogy Budapestről nem kapta meg megmaradt könyveinek listáját.

1955 októberében a követség az Oktatásügyi Minisztériumon keresztül tudomást szerzett arról, hogy Teleki Andor levélben magyarországi rokonához fordult és kérte néhány, a Teleki családra vonatkozó irat kiküldését. A magántulajdonban lévő iratok a Levéltárak Országos Központjának szakvéleménye alapján „jelentősebb történeti értéket nem képviselnek”, így az Oktatásügyi Minisztérium, mint illetékes szerv, engedélyezi azoknak az országból való kiszállítását, az engedélyért azonban cserébe fényképmásolatokat kért minél nagyobb mennyiségben a Telekinél lévő történeti értékű iratokról. Erről a követségen keresztül Telekit is értesítették. Helyesnek tartanák, ha élnének Teleki ajánlatával, hogy a sajtóattasé látogassa meg, és nézze át a Teleki birtokában lévő iratokat. Ez azért is fontos lenne, hogy összehasonlítást tehessenek a Teleki által átadott lista (ami szerintük hiányos) és a tényleges mennyiségű anyag között.

A következő találkozóra 1956. január 6-án került sor. A követség kérte Telekit, hogy minél előbb keresse fel a követséget. Amikor Teleki megjelent a követségen, közölték vele, hogy a magyar hatóságok engedélyezték az általa kért iratok kiküldését, te-

⁷¹ MNL OL XIX-I-2-043-2-1954.

⁷² A könyvterjesztés 1949-től a Belkereskedelmi Minisztérium felügyelete alá tartozott. Létrejött a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat, amely az állami kézben lévő könyvtárakat és azokat a könyvesboltokat foglalta magában, amelyek jogutód nélkül maradtak. E szervezetekből vált ki 1950-ben a kiskereskedelem irányítására a Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat. Ezen vállalatok, valamint a Szikra Könyv- és Propagandaanyag Terjesztő Vállalat összevonásával jött létre 1951-ben az Állami Könyvterjesztő Vállalat, amely megindította az országos könyvesbolti hálózat kiépítését. A kiadói, nyomdai és terjesztői feladatokat a Kiadói Főigazgatóság látta el, amelyet 1954-ben hoztak létre. A Kiadói Főigazgatóság által kiadott nyomtatási engedély nélkül egy mű sem jelenhetett meg. A Kiadói Főigazgatóságon belül létezett egy Kiadói Osztály, amely a kiadók elvi irányítását, illetve felügyeletét végezte.

kintettel azonban arra, hogy azok történeti értékkel rendelkeznek, cserébe filmnegatívokat kell adnia. Teleki a kérésnek készséggel eleget tett. Megállapodtak abban, hogy annyi filmnegatívot ad, ahány oldal az általa kért irat. A megküldött irat 150 oldalas volt, ennek megfelelően 150 filmnegatívot készített Teleki saját költségére. A Levéltár egy korábbi levelében közölte, hogy a többi iratról is fényképmásolatot szeretne, ezért még további 158 filmnegatívot és 42 fényképmásolatot kértek Telekitől. A mintegy 527 argentin pesóba került filmnegatívok a már megküldöttekkel együtt felölelték azt az anyagmennyiséget, amelyről Teleki az Országos Levéltár részére összefoglalót készített. Teleki ekkor is felajánlotta, hogy a többi, jegyzékbe nem vett irat megtekintését lehetővé teszi a követség kultúrattaséja számára.

1956. március 15-én Nagy Sándor ideiglenes ügyvivő a külügyminiszternek készített jelentésében arról számolt be, hogy 1956. február 18-án Major Sándor követségi titkár megtekintette Teleki Andor levéltárának eddig jegyzékbe nem vett részét, ami Bálint Kálmán, magyar származású kereskedő lakásában volt elhelyezve. Bálint Kálmán mintegy 30 éve élt külföldön, először Franciaországban, majd 15 éve Argentínában, ahol jól menő export–import vállalata volt. Elsősorban Chilében tevékenykedett. 1954-ben járt Magyarországon az egyik külkereskedelmi vállalat vendégeként. A háromhetes magyarországi tartózkodás jó benyomást tett rá. Járt többek között a Győr közelében lévő Petneházán, ahol 30 évvel ezelőtt, mint gazdasági akadémiát végzett kezdte pályafutását az Esterházyak szolgálatában.

Az iratok megtekintésénél jelen volt Teleki Andor és Bálint Kálmán is. A jelentés írója szerint Telekinak Bálint Kálmánhoz fűződő barátsága valószínűleg párizsi eredetű, ahol Teleki hosszabb időt töltött.

Telekinak jegyzékbe nem vett irattára mintegy 8–10 könyvbe kötött levelezésből állt, amely két vagy több ember között lezajlott levelezés anyagát tartalmazta. Egy-egy könyv mintegy 250 írott oldal terjedelmű. A levelezés között megtalálható *Toldalaghi László* grófnak szüleihez írt levelei a 18. század második feléből, amelyek Svájcból és Németországból keltezettek és személyes tartalmukon túlmenően adatokat és véleményt tartalmaznak az ottani szokásokról, ételekről, árákról.

Egy másik könyvben az Esterházyak levelezése volt, amelyek között szerepelt Esterházy Dénes (?–1895) gróf 1853-ban keltezett levele, amelyben elítélően írt az 1848-as forradalomról.

A levelek túlnyomó része – a követségi titkár szerint – érdektelen személyes dolgokat tartalmazott. Az egyes kötetekről Nagy Sándor ideiglenes ügyvivő a Külügyminisztériumnak rövid tartalmi kivonatot készített. Véleménye szerint részletes, levelenkénti tárgymutató készítése az anyag „óriási” terjedelme (több ezer levél) miatt nem volt lehetséges, mivel mindegyik levélnek más és más a tárgya. Amennyiben a Levéltár „érdekesnek találná az anyagot” Teleki felajánlotta: ha megbíznak benne, akkor az ő megítélése szerinti legérdekesebbekről mikrofilmet készített. A követség titkára elfogadhatónak találta Teleki ajánlatát. Elképzelése szerint ez lenne a legjobb megoldás, mivel Teleki jól ismeri az anyagot, és a vele folytatott többszöri beszélgetés alapján úgy vélte, hogy e tekintetben megbízhatnak benne. A másik megoldás, ha mikrofilmeztetik az egész anyagot, ami kb. 6–800 pesóba, kb. 160–180 dollárba kerül.

Teleki ez alkalommal átadott egy levelet a Levéltárak Országos Központjának címezve, amelyben új formában megismételte korábbi kérését. Ez a Garázda címer-

adományozás Turulban megjelent cikkét, valamint a *Századok* című történelmi folyóiratban „A Teleki család római szent birodalmi grófsága” című cikk fotókópiában való megküldését jelentette.

A Teleki iratok átadása az Országos Levéltárnak

Az 1956. márciusi levélváltás után sok évre megszakadt a kapcsolat Teleki és a magyarországi hivatalos szervek között. Ennek okát nem ismerjük. A Külügyminisztérium 1973. február 6-án levelet küldött Borsa Ivánnak, amelyben jelezte, hogy a Buenos Aires-i nagykövetség által felterjesztett csomagot megküldték az Országos Levéltárnak. A csomag a Teleki Andor birtokában lévő történelmi értékű dokumentumokról készült mikrofilmeket tartalmazta. Borsa Iván 1973. február 15-én levelet írt a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatóságának, amelyben xerox másolatban megküldte a Külügyminisztérium értesítését, majd jelezte, hogy „ezzel a mikrofilmküldeménnyel Teleki Andor családi iratainak mikrofilmezése befejeződött, és pont került a Teleki családi iratok átvételére.”⁷³

Teleki Andor 1974. február 19-én – ekkor már közvetlen – levélben fordult Borsa Ivánhoz, a Magyar Országos Levéltár főigazgató-helyetteséhez, megjegyezvén, hogy „már nagyon régen nem jelentkeztem”. A levélben Teleki arról tudósított, hogy a nála levő eredeti iratokat, főként „az Esterházy család kolozsvári levéltárának megmaradt csonkját”, (melyet évekkel ezelőtt mikrofilmeztetett és küldött meg Borsa Ivánnak az argentin magyar követség útján) és a bekötött levelezéseket (melyeknek mikrofilmjei már az Országos Levéltárban vannak) szeretné Borsának megőrzésre elküldeni. Az elküldésre szánt csomag súlya 6–8 kg. A levél szerint Teleki az iratok átadása előtt tájékozódni szeretne arról, hogy annak átvételére és elküldésére a Külügyminisztérium utasíthatná-e az argentin magyar nagykövetséget? Ha igen, akkor azt is szeretné tudni, hogy átvételt igazoló papiroost kérhet és kaphat-e? Természetesen nem gondolt pontos leltárra, hiszen több száz levélről volt szó, csupán az anyagnak legalább „sommás tárgyi megjelölésére”. „Miután nincsen gyakorlatom az ilyen természetű eljárásokban, teszem fel ezeket a kérdéseket”. Véleménye szerint az lenne a legegyszerűbb, ha a levéltári anyagot több, Teleki címerrel lepecsételt csomagban „ismeretlen” vagy meg nem nevezett tartalommal adná át, amely esetben csak a csomagszámról kellene átvételi elismervényt kapnia.

Kérte Borsát, hogy „nagyon leköteleznék”, ha kérdéseire mielőbb választ adna, hogy a szükséges előkészületeket megtehesse. Tudomása szerint a követség évente csak 2–3 futárt indít és nem szeretné a végrehajtást „túl hosszúra kinyújtani”. Teleki ekkor már 72 éves volt, számára egyre sürgetőbb volt az iratok átadása.

Nem tudni mi okból, de korábban visszatartotta

- a) az utolsó gróf Gyulaffy László (erdélyi bécsi udvari kancellár) 2 db saját kezűleg írt, egykorú bőrkötéses tanulókönyvét 1715–1716-ból,
- b) gróf Bánffy Agnes (később Esterházy Jánosné) Bécsből szüleihez intézett leveleit (kit annak idején Mária Terézia uralkodásának idején karhatalommal Erdélyből az Udvarhoz vittek és katolikus hitre térítettek), valamint

⁷³ MNL OL XIX-I-4-ab-Szig. Biz. B.003/1973.

c) gróf Toldalagi Lászlónak külföldi egyeteméről, 1768–1770 között szüle-
ihez intézett leveleit (vörös félbőr kötésben).

A b) és c) pontban említett levelezések mikrofilmjeit már korábban elküldte az
Országos Levéltárnak.⁷⁴

Teleki így fogalmazott: „Nagy megnyugvásomra szolgálna”, ha az eddig féltve őrzött levéltári anyagot „melytől nehéz szívvel válok meg” „BIZTOS helyen” tudná, remélve, hogy egy újabb tűzvész abban nem fog kárt tenni, mint az sajnálatos módon, kb. 10–15 évvel ezelőtt is történt.⁷⁵ Végül megemlítette, hogy a követség a múltban a legnagyobb előzékenységgel foglalkozott az Országos Levéltár ügyeivel, így „remélem, hogy ezúttal is ezen súlyosabb csomag Budapestre való juttatására vállalkozni fog”.

Teleki levele 1974. március 5-én érkezett meg az Országos Levéltárba. Ettől kezdve az események felgyorsultak, az egyes levélváltásokra már nem kellett hónapokat, éveket várni.

Borsa Iván 1974. március 21-én kelt pro domójában jelezte, hogy telefonbeszélgetést folytatott az eredetileg levéltáros (OL munkatárs), akkor a külügynél dolgozó *Rácz Bélával*, aki az „illetékesek” megkérdezése után javasolta, hogy az Országos Levéltár levélben keresse fel a Külügyminisztériumot az iratok hazaszállítása ügyében. Jelezte azt is, hogy az ügy érdekében hasznosabb lenne, ha a követség keresné fel Teleki Andort.

Borsa Iván pro domója alapján három elintézés tervet készített. Az egyiket a Külügyminisztériumnak címezte, amelyben megküldte Teleki Andor Borsához intézett levelét. Közölte, minthogy jelentős, Teleki Andor által külföldre vitt történeti forrásanyagról van szó, amelynek egy része mikrofilmről már ismert, kérte, hogy az ottani követségen keresztül a levélben foglalt iratok hazajuttatását segítsék elő. Javasolta, hogy a követség vegye fel a kapcsolatot Telekivel és az iratokat elismervény ellenében vegyék át tőle. Egy ugyanilyen tartalmú levelet küldött a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatóságának. A harmadik levélben Telekit tájékoztatta arról, hogy egyidejűleg megkereste a Külügyminisztériumot és kérte, hogy keressék meg őt a felajánlott iratok átvétele és hazaszállítása ügyében, majd a Magyar Országos Levéltár és saját nevében köszönetét fejezte ki „nagyvonalú elhatározásáért, amellyel a megjelölt értékes iratanyagot a levéltárnak átadni szándékozik.”

Két és fél hónappal később, 1974. június 3-án keltezett pro domójában Borsa Iván kérte *Kállay Istvánt*,⁷⁶ az Országos Levéltár Családi és Gyűjteményi Osztályának vezetőjét, hogy érdeklődjön a Külügyminisztériumnál arról, hogy mikorra várható fejlemény. *Maksay Ferenc*⁷⁷ főlevéltáros 1974. június 6-ai pro domója arról tájékoztatót, hogy a Külügyminisztériumtól kapott tájékoztatás szerint az anyag még nem érkezett

⁷⁴ MNL OL XIX-I-7-o-23. tétel-51507/1974.

⁷⁵ 1956. november 6-án, szovjet tűzérési belövés következtében a Bécsi kapu téri épület nyugati szárnyában őrzött iratanyagból több mint 9000 ifm. pusztult el.

⁷⁶ Kállay István (1931–1998), történész, genealógus, levéltáros. A Magyar Szent Korona Társaság főtáka, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság elnöke. 1970-től a Családi és Gyűjteményi Osztály vezetője a Magyar Országos Levéltárban.

⁷⁷ Maksay Ferenc (1916–1984), történész. 1949-től a Magyar Országos Levéltár levéltárosa, 1962-től főlevéltárosa.

meg, a „közeljövőben várható futár”. Borsa 1974. augusztus 1-jéig határidőbe tette az ügyiratot.

Az újabb fejlemény 1974. július 10-én következett be, amikor a Külügyminisztériumból telefonáltak, hogy az iratok a követségen vannak, súlyuk mintegy 5–6 kg. A Külügyminisztérium aggodalmaskodott, hogy a szállítás költségeit ki fizeti, majd információt kért arról, hogy a Levéltár kivel tárgyalta korábban.

Az Országos Levéltár nagyvonalúságát jelezte, amikor kijelentette, hogy a szállítási költség Ft-ban történő kiegyenlítése nem okoz problémát, majd a Külügyminisztériumot arra kérte, hogy a szállítási költségek miatt „semmi esetre se akadjon el az iratok hazaszállítása”.

Másfél hónappal később Teleki Andor 1974. augusztus 23-ai keltetésű Borsa Ivánhoz írt levelében beszámolt az „időközben történekről”. Írógéppel írt levelében közölte, hogy „Ismerve a bürokrácia malmának lassú őrlését” nem várta be az argentin magyar nagykövetség értesítését a várt rendelet beérkezéséről, hanem jelentkezett dr. Busa Árpád konzulnál, hogy megbeszélje vele a levéltári anyag átadását, illetve átvételét. Igaz, a külügytől semmiféle utasítást a nagykövetség nem kapott, de a konzul rendkívül előzékenyen vállalkozott arra, hogy az anyagot átvegye és magával vigye Magyarországra, ahol szabadságát szándékozott tölteni. Az iratok átadására Teleki Andor irodájában (Tucumán 141 V⁰ „A”) 1974. május 29-én került sor. Az átadott iratok három darab félbarna bőrbe kötött levelezést és dossziékba rendezett levéltári iratot tartalmaztak. Az iratok Magyarországra juttatásáról a nagykövetség gondoskodott.

1977. október 14-én Teleki Andor *Kedves Barátomnak*, azaz Borsa Iván főigazgatóhelyettesnek írt levelet. Ekkor néhány diplomát kínált adományozásra az Országos Levéltárnak azzal a kéréssel, hogy azokat a P 1881 törzsszámon kezelt *Teleki Andor gyűjtemény*hez csatolják. Annak eljuttatása „a már korábban megszokott módon” történt, vagyis a Külügyminisztérium utasította az argentin magyar követséget az anyag átvételére és Teleki lakáscímére a követség értesítést küldött, hogy a diplomákat mikor adhatja át.

Az ekkor felajánlott dokumentumok az alábbiak voltak:

1. Szluha Ferenc ítélmester bárói diplomája 1726. augusztus 25. (vörös bársonykötésben, függőpecséttel).
2. S:R:I: Comes Volkra eladja Salgó-i várbirtokát ikldi báró Szluha Ferencnek 1728. március 28. A kiadmány kelte 1728. március 16. (vörös bőrkötésben, függőpecséttel).
3. Konkoly-Thege örökösök eladják birtokaikat báró Szluha Ferenc ítélmesternek 1728. március 16. (vörös bőrbe kötve, függőpecséttel).
4. Ikldi báró Szluha György (Ferenc fia) grófi diplomája, 1743. április 13. (vörös bársonykötésben, a függőpecsét leszakadt).
5. Kisrédei Rhédey Lajos Bihar vármegyei főispáni adminisztrátori diplomája 1808. január 29. (vörös bársonykötésben, aranyozott tokú függőpecséttel).
6. Rhédey Lajos grófi diplomája (címerbővítéssel), 1808. október 28. (vörös bőrkötésben, függőpecsét leszakadt).
7. Gróf Rhédey Lajos Bereg vármegyei főispáni hivatal helytartói diplomája, 1824. december 30. (vörös bőrkötés, függőpecsét leszakadt). Művészi munka.

8. Kézdi-almási Felszegi Miklós és fiának, Jánosnak címeres levele 1665. június 6. (Apari Mihálytól). Ennek díszes másolata kiadva 1797. december 13. (vörös bőrkötés).
9. A római Germanicum-Hungaricum rectora (Franciscus Maria Turconi) által aláírt diploma (dráveczi és vinnai) Dráveszky Ferenc Xavér részére. Róma, 1753. (vörös bőrbé kötve, réztokú függőpecséttel).

Teleki levelében másik szállítási lehetőségként megemlítette, hogy barátja, *Vajay Szabolcs*⁷⁸ 1978 tavaszán, UNESCO ügyekben Buenos Aires-ben jár és akkor átadná neki a dokumentumokat, bár „alig hiszem, hogy az anyag átvételére vállalkozhassék, annak súlyára és terjedelmére való tekintettel”. Teleki megjegyezte, hogy a diplomák művészi kivitelűek és „igen jó megtartásúak”.⁷⁹

Borsa Iván Teleki levelének vétele után tájékoztatta a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztályát a „jelentős történeti értéket képviselő” iratanyagáról. Az iratok hazaszállítása ügyében egyidejűleg a Külügyminisztériumot is megkereste 1977. november 8-án. A Külügyminisztérium Konzuli főosztálya csak abban az esetben vállalta az iratok hazaszállítását, ha a Levéltár devizában megtéríti a költségeket. Mivel az Országos Levéltár devizával nem rendelkezett, ezért Ember Győző a Levéltári Osztály közbenjárását kérte annak érdekében, hogy a Kulturális Minisztérium saját devizakeretéből fedezze a szállítás költségeit, amelynek forint ellenértékét a Levéltár megtéríti. Végül a Kulturális Minisztérium vállalta a szállítás költségeit.

Teleki Andor ekkor már 75. életévében járt, s egy évre rá, 1978-ban meghalt. Elképzelése a Teleki-család történetének és genealógiájának feltárása lett volna, ahogy azt dédapja, Esterházy János az Esterházy család esetében elvégezte. A több évtizedes gyűjtés ellenére a nagy munka nem készült el, a Teleki családra vonatkozó történeti értékű iratok azonban biztos helyre, az Országos Levéltárba kerültek, ahol a hosszú és nagy múltra visszatekintő Telekiek levéltára más hasonló, hányatott sorsú gyűjteményekkel ellentétben, ha veszteségekkel is, de ma is gazdag forrásanyagot biztosít a kutatók számára. Teleki Andor elképzelése megvalósult, s megnyugvással tehetett pontot elhatározásának végrehajtására.

⁷⁸ Vajay Szabolcs (1921–2010), társadalomtörténész, az Árpád-kor kutatója. 1943-ban ösztöndíjként Svájcba került, ahonnan az 1944. évi nyilas uralom miatt már nem tért vissza Magyarországra. 1948-ban vándorolt ki Argentínába, ahol egy kulturális alapítványnál dolgozott. 1951-ben megkapta az argentin állampolgárságot. 1955-től a Szabad Európa Rádió kulturális munkatársa. 1959-ben visszatért Európába, Párizsba, ahol az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi Tudományos és Kulturális szervének, az UNESCO-nak lett a tisztviselője. 1971-ben látogatott először haza Magyarországra.

⁷⁹ MNL OL XIX-I-7-o-29. tétel-27.334/1977.

Rövidítések és irodalomjegyzék

Források

MNL OL K 728	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Párizsi világkiállítás (1937–1938) iratai
MNL OL K 27	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944.
MNL OL K 612	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Országos Tudósító 1929–1944, Híranyag (1924–1945)
MNL OL P 654	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Teleki család gyömrői levéltára (1559–1938)
MNL OL P 1881	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Teleki Andor irat-hagyatéka (1556–1997)
MNL OL Y	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Országos Levéltár iktatott iratai
MNL OL XIX–J–I–k	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Külügyminisztérium, Általános iratok, Argentína
MNL OL XIX–J–1–j	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Külügyminisztérium, TÜK iratok
MNL OL XIX–I–2	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Oktatásügyi Minisztérium iratai
MNL OL XIX–I–4	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Művelődésügyi Minisztérium iratai
MNL OL XIX–I–5	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Közoktatásügyi Minisztérium iratai
MNL OL XIX–I–6	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Felsőoktatási Minisztérium iratai
MNL OL XIX–I–7–o	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Kulturális Minisztérium, Levéltári Igazgatóság, Levéltári Osztály iratai

Szakirodalom

BAKÁCS 1970	<i>A Teleki család iratai.</i> Összeállította BAKÁCS ISTVÁN. Bp., 1970. Levéltári Leltárak 49.
BARABÁS 1895	BARABÁS SAMU: <i>A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. II. 1438–1526.</i> Bp., 1895.
BIÁS 1908	<i>Gróf Teleki Sámuel erdélyi kanczellár úti naplója 1759–1763.</i> Sajtó alá rendezte IFJ. BIÁS ISTVÁN. Maros-Vásárhely, 1908.

- ESTERHÁZY
1901
ESTERHÁZY JÁNOS: *Az Esterházy-család és oldalágainak leírása. I–II.* Kézirat gyanánt kiadja Herczeg ESTERHÁZY MIKLÓS. Bp., Athenaeum, 1901.
- FEJÉRPATAKY–ÁLDÁSY
1926
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ–ÁLDÁSY ANTAL: *Magyar címeres emlékek.* Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság. Bp., 1901., 1902., 1926.)
- HEGYESI
é. n.
HEGYESI SÁNDOR: *Gróf Esterházy Kálmán élete.* Kolozsvár. é. n.
- IVÁNYI
1931
IVÁNYI BÉLA: *A római szent bírodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára.* Szeged, 1931.
- KAKUCSKA
2016
H. KAKUCSKA MÁRIA: Magyarok és Argentína. *Kisebbségi Szemle*, 2016. október 21. 63–71.
- KŐVÁRY
1854
KŐVÁRY LÁSZLÓ: *Erdély nevezetesebb családai.* Kolozsvár, 1854. 232.
- SAS
2011
SAS PÉTER: Multidéző – Adalékok széki gróf Teleki Ernő (1902–1980) életéhez. *Szabadság*, 2011. november 5.
- TELEKI
1834
Gróf Teleki Ferencz versei, s néhány leveléből töredékek. Kiadta DÖBRENTEY GÁBOR Budán, a Magyar Királyi Egyetem Nyomtatása, 1834.
- TELEKI
1930
A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története. Írta: DR. TELEKI DOMOKOS gróf. Kolozsvár, 1930. Erdélyi Tudományos Füzetek.
- TRÓCSÁNYI
1972
TRÓCSÁNYI ZSOLT: *Teleki Mihály (Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig).* Akadémiai Kiadó, Bp., 1972.

ELŐKERÜLT SZOMBATHELY 1607. ÉVI KIVÁLTSÁGLEVELE

Az évszázadok óta elveszettnek hitt privilégiumlevél a káptalani levéltár iratanyagának rendezése során került elő a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban, amelyre *Rétfalvi Balázs*, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár igazgatója bukkant rá az év elején.

Melega Miklós, a vasi levéltár igazgatója azt mondta: feltételezésük szerint a privilégiumlevél – amely tartalmazza az 1407-es Zsigmond-kori kiváltságlevél szövegét is – valamikor *Szily János*, Szombathely első püspöke működése idején kerülhetett át a püspökségre.

Az eredeti kiváltságlevelet 1607-ben azért kellett megújítani, mert a város levéltára, amelyet 1606-ban Bocskai hajdúi elől Németújvárra menekítettek, tűzvész áldozata lett. Melega Miklós elmondta: a dokumentum a szombathelyi levéltár legrégebbi fennmaradt oklevele. Nyilvántartásuk szerint az 1607-es kiváltságlevél az intézmény egyes számmal ellátott okmánya volt.

Zágorhidi Cziggány Balázs történész a kiállítás megnyitóján úgy fogalmazott: a város identitása szempontjából jelentős irat került elő, hiszen a nagyon gazdag római múlt, a feltörekvő barokk korszak, illetve a XIX–XX. század emlékei mellett a középkor emlékei, kézzel fogható dokumentumai szinte mind elvesztek Szombathelyen, nagyon kevés maradt fenn belőlük. Hozzátette, a privilégiumlevél arról árulkodik, hogy Szombathely a középkorban sem volt jelentéktelen település, városi, mezővárosi előjogokkal rendelkezett, az ókortól kezdve folyamatosan és bizonyítottan városként létezett.

A tárlaton látható még a város 14. századi pecsétnyomójának másolata is, amelynek eredetijét egészen a 19. századig hiteles pecsétként használták, és jelenleg a Nemzeti Múzeum gyűjteményében őrzik. *Puskás Tivadar*, Szombathely polgármestere arról beszélt, hogy támogatni akarják a középkori emlékek kutatását és üdvözlik, hogy szeptemberben a város középkori múltjával foglalkozó konferenciát rendeznek Szombathelyen.

MTI